МЕЃУНАРОДЕН СЛАВЈАНСКИ УНИВЕРЗИТЕТ

СВЕТИ НИКОЛЕ – БИТОЛА

ПРАВЕН ФАКУЛТЕТ

НАСОКА: ГРАЃАНСКО ПРАВО

МАГИСТЕРСКИ ТРУД

„ОДГОВОРНОСТ ЗА ПРОИЗВОДОТ ВО ЕРАТА ПО КОВИД-19: ПРАВНА ЗАШТИТА ЗА ПОТРОШУВАЧИТЕ“

МЕНТОР:

ПРОФ.Д-Р ЖИВКО МИТРЕВСКИ

СТУДЕНТ:

ТОНИ МИЛЕВСКИ

БРОЈ НА ДОСИЕ: М 207 013

БИТОЛА, 2025

АПСТРАКТ

Пандемијата со КОВИД-19 претставуваше пресвртна точка во глобалните општествени и економски процеси, која во значителна мера ги трансформираше и правните односи меѓу производителите и потрошувачите. Наглиот пораст на побарувачката за фармацевтски производи, медицинска опрема, средства за дезинфекција, но и производи за широка потрошувачка, отвори низа прашања поврзани со одговорноста за безбедноста, квалитетот и функционалноста на производите. Сето ова ја изостри потребата од појасна и поефикасна правна рамка која ќе обезбеди соодветна заштита на потрошувачите, а истовремено ќе овозможи предвидливост и правна сигурност за производителите и трговците.

Фокусот на овој труд е насочен кон разгледување на современите механизми за одговорност за производот и нивната примена во ерата по КОВИД-19, со особен акцент врз европските правни стандарди и нивната рефлексија во националното законодавство на Република Северна Македонија. Анализата опфаќа прашања од областа на објективната одговорност, заштитата на потрошувачите во услови на дигитализација и експанзија на онлајн трговијата, како и значењето на правната сигурност како предуслов за доверба во пазарните односи. Трудот се потпира на интердисциплинарен пристап, комбинирајќи анализа на законската рамка и судската практика, компаративна студија на европските и националните решенија, како и преглед на релевантна академска литература. Ваквиот пристап овозможува критичка проценка на степенот на усогласеност на македонското законодавство со европските директиви и регулативи, но и идентификација на празнини и предизвици кои се појавуваат во практичната примена.

Научниот придонес на трудот се состои во систематизирање на современите прашања поврзани со одговорноста за производот во постпандемиската ера, при што се предлагаат конкретни мерки за унапредување на националната правна рамка. Особено се истакнува потребата од дополнителна хармонизација со европското право, зајакнување на институционалните механизми за заштита на потрошувачите и развој на правна култура која ќе гарантира баланс меѓу интересите на економските оператори и фундаменталните права на потрошувачите на безбедност, квалитет и фер третман.

Клучни зборови: одговорност за производот, потрошувачка заштита, КОВИД-19, европско право, онлајн трговија, правна сигурност.

ABSTRACT

The COVID-19 pandemic represented a turning point in global social and economic dynamics, significantly reshaping the legal relationships between producers and consumers. The sudden increase in demand for pharmaceutical products, medical equipment, disinfectants, and consumer goods raised complex questions related to product safety, quality, and functionality. This situation highlighted the urgent need for a clearer and more effective legal framework that would ensure adequate consumer protection while simultaneously providing predictability and legal certainty for producers and traders.

This thesis focuses on examining contemporary mechanisms of product liability and their application in the post-COVID-19 era, with special emphasis on European legal standards and their reflection within the national legislation of the Republic of North Macedonia. The analysis addresses issues of strict liability, consumer protection in the context of digitalization and the rapid expansion of online trade, as well as the significance of legal certainty as a precondition for trust in market relations. The research relies on an interdisciplinary approach, combining analysis of legislation and case law, comparative examination of European and national solutions, and a review of relevant academic literature. This approach allows for a critical evaluation of the degree of harmonization between Macedonian law and EU directives and regulations, while also identifying gaps and challenges in their practical application.

The scientific contribution of the thesis lies in systematizing contemporary issues related to product liability in the post-pandemic era, while proposing concrete measures for strengthening the national legal framework. Particular attention is given to the necessity of further harmonization with EU law, enhancing institutional mechanisms for consumer protection, and fostering a legal culture that guarantees a balance between the interests of economic operators and the fundamental rights of consumers to safety, quality, and fair treatment.

Keywords: product liability, consumer protection, COVID-19, EU law, online trade, legal certainty.

СОДРЖИНА

ВОВЕД.....1

1.Теоретски и нормативни основи на одговорноста за производот.....2

1.1.Историски развој на концептот на одговорност за производот 4

1.2.Поим и правна природа на одговорноста за производот 6

1.3.Објективна и субјективна одговорност – доктринален пристап.....7

1.4.Одговорноста за производот како инструмент на заштита на потрошувачите 9

2.Правна рамка на Европската Унија.....10

2.1.Директива 85/374/ЕЕЗ за одговорност за неисправни производи 12

2.2.Нови иницијативи и предлози на ЕУ во пост-КОВИД контекст 14

2.3.Судска пракса на Судот на правдата на ЕУ 17

2.4.Хармонизација и предизвици при примената на европското право 20

3.Национална регулатива и практика во Македонија.....22

3.1.Закон за заштита на потрошувачите 25

3.2.Закон за облигациони односи и одговорноста за штета 26

3.3.Судска практика во однос на одговорност за производот.....28

3.4.Институционална рамка за заштита на потрошувачите (агенции, инспекторати).....29

4.Предизвици и специфики во ерата по КОВИД-19.....31

4.1.Пораст на онлајн трговијата и дигиталните пазари.....34

4.2.Медицински производи, вакцини и средства за заштита – посебен режим на одговорност 36

4.3.Фалсификувани производи и правна заштита на потрошувачите 38

4.4.Баланс помеѓу економски интереси и јавно-здравствена безбедност 40

4.5. Преглед на регулаторни акти донесени за време и по КОВИД-19 41

4.6. Германско право и судска пракса.....45

4.7. Француско право и судска пракса 47

4.8. Англиско право и судска пракса 48

4.8. САД – liability law и лекции за Европа 49

4.9. Анализа на судска пракса во Македонија (2020–2024).....51

5.Цели на трудот.....53

6. Методологија и начин на работа 55

7. РЕЗУЛТАТИ.....57

8. ЗАКЛУЧОК.....75

9. ЛИТЕРАТУРА.....77

Прилози.....91

ВОВЕД

Пандемијата со вирусот Ковид-19 претставуваше настан без преседан кој значително го измени функционирањето на општеството, економијата и правните системи ширум светот. Со наметнувањето на строги рестриктивни мерки, ограничувањето на слободата на движење и забрзаната дигитализација на секојдневието, граѓаните беа принудени во рекордно краток период да преминат кон нови модели на потрошувачко однесување. Интернет-купувањето, нарачките на производи и услуги од далечина, како и дигиталните трансакции, добија примат во однос на традиционалните начини на трговија. Во такви околности, прашањето за правната заштита на потрошувачите и особено за одговорноста за производот се наметна како клучен предизвик на современото право.

Појавата на бројни нови економски и трговски актери, зголемувањето на понудата на медицински средства, вакцини, заштитни материјали и дигитални услуги, отвори дилеми околу квалитетот, безбедноста и законитоста на производите што стигнуваа до потрошувачите. Потрошувачите, пак, поради ограничувањето на движењето и редуцираната можност за директен контакт со институциите, се соочуваа со отежната можност за остварување на своите права. Од овие причини, потребата од прецизна и ефикасна правна рамка која ќе гарантира фер третман и заштита на потрошувачите во услови на криза доби централно место во правната наука и практика.

Во европскиот правен простор, институциите на Европската унија активно работат на усогласување на регулативите поврзани со одговорноста за производот, со цел да се надмине празнината што ја создадоа новите пазарни услови. Македонија, како држава кандидат за членство во Унијата, е повикана да ги следи овие трендови и да обезбеди усогласување на националното законодавство со европските стандарди. Сепак, практиката покажува дека правната заштита на потрошувачите во време на криза наидува на сериозни предизвици – од недоволна информираност на граѓаните, преку слаба институционална координација, до ограничен пристап до правните средства за заштита. Во ерата по Ковид-19, актуелизирањето на овие проблеми е неизбежно. Пандемијата покажа дека потрошувачите се најранливата страна во трговските односи, а правото мора да обезбеди рамнотежа меѓу економските интереси на производителите и трговците, од една страна, и правото на безбедност и фер

третман на граѓаните, од друга. Особено важно е да се разгледа одговорноста на производителите и дистрибутерите за штетите предизвикани од неисправни или небезбедни производи, како и да се утврди степенот на институционална поддршка која им е достапна на потрошувачите.

Истражувањето кое следува има цел да даде сеопфатна анализа на правната рамка и практиката во Македонија, со фокус на состојбата по завршувањето на вонредната состојба предизвикана од Ковид-19. Ќе се испита дали и во кој степен потрошувачите се чувствуваат правно заштитени, колкава е нивната информираност за правата што им припаѓаат, како и кои механизми на заштита ги користат најчесто. Дополнително, ќе се разгледаат можностите за унапредување на националното законодавство во согласност со европските директиви и современите потреби на дигиталното општество.

Научниот и практичниот придонес на овој труд се состои во фактот што темата е релативно нова и сè уште недоволно обработена во македонската правна литература. Анализата ќе покаже дека предизвиците поврзани со заштитата на потрошувачите не завршуваат со надминување на пандемијата, туку напротив – тие се продлабочуваат во услови на глобална дигитализација и неизвесност на пазарите. Затоа, овој труд ќе се стреми да даде не само теоретска рамка, туку и практични насоки за јакнење на правната заштита на потрошувачите во постпандемискиот контекст.

1.Теоретски и нормативни основи на одговорноста за производот

Одговорноста за производот претставува една од централните категории на современото облигационо и потрошувачко право, чија примарна цел е обезбедување правна заштита на потрошувачите од штети предизвикани од неисправни, небезбедни или неправилно означени производи. Основната теорија на одговорноста за производот произлегува од принципот на објективна одговорност на производителот, според кој не е потребно да се докажува вина, туку само постоење на дефект и причинско-последична врска помеѓу дефектот и настанатата штета (Howells, 2021).

Во правната литература и практика се разликуваат три главни категории на дефекти: Дефект во производството – кога производот не е изработен во согласност со утврдените стандарди на квалитет. Дефект во дизајнот – кога самиот концепт на

производот е небезбеден, независно од тоа како е изработен. Дефект во информациите или означувањето – кога производителот или дистрибутерот не обезбедил соодветни предупредувања, упатства или информации за безбедно користење (Fairgrieve, Howells & Pilgerstorfer, 2020).

Во Европска правна рамка, клучен документ е Директивата 85/374/ЕЕЗ за одговорност за неисправни производи, усвоена во 1985 година. Таа воведе единствен систем на објективна одговорност на производителите во земјите членки на ЕУ, според кој производителот одговара за штетите предизвикани од неговиот производ без оглед на постоење на вина. Директивата беше значаен исчекор кон усогласување на националните системи и обезбедување правна сигурност за потрошувачите во заедничкиот пазар (Council Directive 85/374/EEC, 1985).

Со текот на времето, се јави потреба од ревидирање на оваа директива, особено поради појавата на нови технологии, дигитални производи и услуги, како и глобализираниот синџир на снабдување. Европската комисија во 2022 година предложи нова Регулатива за одговорност за производите, која ја проширува рамката на дигитални содржини, софтвер, како и производи кои функционираат со помош на вештачка интелигенција (European Commission, 2022).

Во национален контекст, Македонија, правната рамка за одговорноста за производот се заснова на Законот за облигациони односи и Законот за заштита на потрошувачите. Според член 166 од Законот за облигациони односи, производителот одговара за штета предизвикана од неисправен производ, дури и без вина, што ја потврдува примената на принципот на објективна одговорност. Дополнително, Законот за заштита на потрошувачите (Службен весник на РСМ бр. 236/2020) предвидува специфични механизми за заштита на потрошувачите, вклучувајќи право на информации, право на замена или враќање на производ, како и пристап до арбитража и судска заштита. Во практиката често се јавуваат проблеми поврзани со имплементацијата на овие норми: недоволна информираност на потрошувачите за нивните права, ограничен капацитет на инспекциските органи и продолжени судски постапки. Во ерата по Ковид-19, овие проблеми се интензивираа со оглед на растот на онлајн трговијата и зголемениот број пријави за неквалитетни или небезбедни производи (Petrovska, 2021).

Теоретски гледано, одговорноста за производот може да се анализира низ два пристапа: Економски пристап, кој ја нагласува важноста на заштитата на потрошувачите како механизам за одржување на довербата на пазарот. Правно-морален пристап, кој ја третира заштитата како фундаментално човеково право – правото на безбедна и здравствено исправна стока (Micklitz, 2019). Современите правни трендови се движат кон интеграција на двата пристапа, со цел да се создаде правна рамка која ќе ги усогласи економските интереси на производителите со социјалната функција на правото на заштита на потрошувачите.

1.1. Историски развој на концептот на одговорност за производот

Историскиот развој на концептот на одговорноста за производот претставува процес кој еволуирал паралелно со економските и социјалните трансформации на општествата. Од античките правни системи до современите европски регулативи, заедничкиот именител е стремежот кон обезбедување рамнотежа меѓу економските интереси на производителите и правото на потрошувачите на безбедни и исправни производи.

Во римското право, кое е основа на континенталните правни системи, постоеле одредени елементи кои упатуваат на рани форми на одговорност за производот. Така, преку actio empti и actio redhibitoria, купувачот имал право да бара раскин на договорот или намалување на цената доколку производот имал „скриени недостатоци“ (Zimmermann, 1996). Иако се работело за договорна, а не за деликтна одговорност, сепак се наметнува принципот дека производителот или продавачот мора да гарантира за исправноста на производот.

Во средниот век, со развојот на еснафите и занаетчиството, се јавува и колективна одговорност на занаетчиите за квалитетот на производите. т.н. „guild liability“ обезбедувала стандарди на изработка и санкционирање на производители кои изнесувале неквалитетна стока на пазарот (Baker, 2019).

Со индустриската револуција и XIX век, производството добива масовен карактер, што ја наметнува потребата од нови форми на одговорност. Судската пракса во Англија и САД одигра клучна улога. Во познатата пресуда Winterbottom v. Wright (1842) англиските судови воспоставија ограничување, признавајќи одговорност само

врз основа на договорен однос. Но подоцна, со случајот MacPherson v. Buick Motor Co. (1916) во САД, судот пресуди дека производителот е одговорен за дефекти во производот и кон лица со кои нема директен договорен однос. Оваа одлука ја отвори вратата кон современата доктрина на деликтна одговорност за производи (Prosser, 1966).

Во текот на XX век, под влијание на растот на потрошувачката култура и интернационализацијата на пазарите, многу правни системи ја прифатија доктрината на строга или објективна одговорност. Значаен пресврт претставува случајот Greenman v. Yuba Power Products (1963) во Калифорнија, кога судот експлицитно утврди дека производителот одговара без вина за штети предизвикани од дефектен производ. Оваа судска пракса подоцна се кодифицира во Restatement (Second) of Torts §402A (1965), кој стана модел за многу правни системи (Owen, 2005).

Во Европа се развиваат првите обиди за хармонизација. По Втората светска војна, прашањето за заштита на потрошувачите станува дел од социјалната политика на државите, а со воспоставувањето на Европската економска заедница почнуваат иницијативи за унификација на правото. Круна на овие напори е усвојувањето на Директивата 85/374/ЕЕЗ за одговорност за неисправни производи, која воспоставува единствен европски режим на објективна одговорност (Council Directive 85/374/EEC, 1985).

Во XXI век, концептот на одговорност за производот се соочува со нови предизвици поврзани со дигитализацијата, вештачката интелигенција и глобализираниот синџир на снабдување. Производите повеќе не се само материјални добра – тие вклучуваат и софтвер, дигитални платформи и услуги. Европската комисија во 2022 година предложи нова регулатива која ќе ја прошири рамката на Директивата од 1985 година врз дигиталните производи и паметните технологии (European Commission, 2022).

Во националните законодавства, вклучувајќи ја и Македонија, историскиот развој на концептот се одвивал преку прифаќање на европските стандарди и усогласување на облигационото право со директивите на ЕУ. Оваа еволуција покажува дека правото на потрошувачите да бидат заштитени од небезбедни производи денес претставува суштински дел од правната држава и од уставно загарантираните човекови права.

1.2. Поим и правна природа на одговорноста за производот

Одговорноста за производот е една од најзначајните институции во современото потрошувачко и облигационо право, со главна улога во заштитата на потрошувачите и во регулирањето на пазарните односи. Под поимот „одговорност за производот“ се подразбира правната обврска на производителот, увозникот, дистрибутерот или продавачот да надоместат штета која е предизвикана од неисправен или небезбеден производ, без разлика на тоа дали постои вина на нивна страна.

Европското законодавство го дефинира неисправниот производ како секој производ кој не обезбедува безбедност што потрошувачите со право можат да ја очекуваат, имајќи ја предвид природата на производот, неговата промоција, начинот на употреба и времето кога е пуштен во промет (Council Directive 85/374/EEC, 1985). Во овој контекст, одговорноста за производот е поврзана со: постоење на дефект (во производство, дизајн или означување), настаната штета (материјална или нематеријална), и причинско-последична врска меѓу дефектот и штетата.

Овој поим еволуирал од класичниот договорен концепт (каде одговорноста се темелеше на договорна гаранција за квалитет) кон современата деликтна и објективна одговорност, каде што е доволно да се докаже штетата и дефектот, без докажување на вина (Howells, 2021).

Правната природа на одговорноста за производот е предмет на обемни расправи во правната литература. Таа може да се анализира низ неколку димензии: Деликтна одговорност – традиционално, одговорноста за производот се смета за деликтна, бидејќи се однесува на надомест на штета настаната надвор од договорен однос. Потрошувачот често нема директен договор со производителот (на пример, купувач купува автомобил од трговец, а дефектот потекнува од фабриката), но сепак има право да бара надомест од производителот (Owen, 2005). Објективна (строга) одговорност – современите правни системи, особено во ЕУ и САД, прифатија режим на објективна одговорност. Тоа значи дека производителот одговара за дефектот дури и без вина, што го олеснува товарот на докажување за потрошувачите и обезбедува поголема правна сигурност (Fairgrieve, Howells & Pilgerstorfer, 2020). Хибриден карактер – одговорноста за производот има и елементи на договорна одговорност (на пример, гаранција за квалитет) и на деликтна одговорност (надомест на штета). Дел од авторите ја дефинираат како „специфична категорија“ која стои на границата меѓу договорното и

деликтното право (Micklitz, 2019). Јавно-правен елемент – во современиот правен развој, особено во рамките на ЕУ, одговорноста за производот се надополнува со јавноправни механизми, како што се инспекциски надзори, административни казни и механизми за колективна заштита на потрошувачите. Ова покажува дека одговорноста за производот не е само приватноправен институт, туку и прашање од јавен интерес, поврзано со заштита на здравјето и безбедноста на граѓаните (European Commission, 2022).

Надоместна функција: обезбедување компензација за потрошувачите кои претрпеле штета.

Превентивна функција: мотивирање на производителите да произведуваат безбедни и квалитетни производи.

Равноправност на страните: воспоставување рамнотежа меѓу економската моќ на производителите и ранливата положба на потрошувачите.

Во Македонија, Законот за облигациони односи (чл. 166) и Законот за заштита на потрошувачите ја регулираат одговорноста за производот, прифаќајќи го принципот на објективна одговорност. Правната природа е во согласност со европските директиви, но во пракса се јавуваат проблеми околу докажувањето на причинската врска и пристапот до ефикасна судска заштита (Petrovska, 2021).

Со појавата на пандемијата Ковид-19 и драматичниот раст на онлајн трговијата, дополнително се истакна потребата од јасно дефинирана правна природа на одговорноста за производот која ќе обезбеди сигурност за потрошувачите, дури и во услови на ограничено движење и намален пристап до институции.

1.3.Објективна и субјективна одговорност – доктринален пристап

Концептот на одговорноста за производот во современото право претставува клучна точка на пресек меѓу класичната граѓанско-правна одговорност и современите доктрини за заштита на потрошувачите. Во теоријата и практиката се издвојуваат две основни категории: субјективна одговорност (основана врз вина) и објективна одговорност (основана врз ризик).

Субјективната одговорност ја има својата основа во римското право, каде што важел принципот culpa lata dolo aequiparatur (грубата вина е изедначена со умисла). Според оваа доктрина, производителот или трговецот одговара само доколку може да се докаже вина, односно дека постоела негрижа или пропуст при производството, дистрибуцијата или контролата на производот (Radovanović, 2011). Овој пристап, иако правично изгледа од аспект на рамнотежата меѓу страните, во практика се покажал како неефикасен, бидејќи на потрошувачот – како послаба страна – му е тешко да докаже вина на производителот, особено во комплексни производни процеси. Во втората половина на 20. век, под влијание на индустриската револуција, масовното производство и зголемените ризици за здравјето и безбедноста на граѓаните, се развила доктрината на објективната одговорност (strict liability).

Таа се заснова врз принципот на распределба на ризикот, според кој производителот, како економски посилна страна, треба да ги преземе последиците од штетите предизвикани од неговите производи, без оглед на вината (Howells & Twigg-Flesner, 2017). Овој концепт ја олеснува положбата на потрошувачот, бидејќи доволно е да докаже: дека постоел недостаток на производот, дека штетата е настаната, и дека постои причинско-последична врска помеѓу производот и штетата.

Правната доктрина денес прави јасна разлика меѓу овие два модели: Субјективната одговорност се смета за класичен облик на деликтна одговорност, ориентирана кон вина и казнување на индивидуалниот пропуст. Објективната одговорност има превентивно-заштитна функција, бидејќи го мотивира производителот да вложува во поголема безбедност на производите и системи за контрола на квалитет. Со усвојувањето на Директивата 85/374/ЕЕЗ, Европската унија го институционализира принципот на објективна одговорност, кој денес е доминантен во речиси сите земји-членки. Слични решенија постојат и во правото на САД преку Restatement (Second) of Torts §402A, каде што судската пракса го изградила институтот на strict product liability.

Во македонското право, преку Законот за заштита на потрошувачите (Сл. весник на РСМ бр. 146/2015), е имплементиран моделот на објективна одговорност. Производителот или трговецот се должни да ја надоместат штетата без оглед на вина, што ја поставува Република Северна Македонија во согласност со европските трендови и со современите доктринални позиции.

1.4. Одговорноста за производот како инструмент на заштита на потрошувачите

Одговорноста за производот во современото право претставува клучен инструмент за обезбедување на правната сигурност и заштитата на потрошувачите. Таа го одразува балансот помеѓу економските интереси на производителите и фундаменталното право на граѓаните на здравје, безбедност и квалитет на живот.

Овој институт има повеќеслојна функција: Превентивна функција – поттикнува производителите да воведуваат повисоки стандарди на квалитет и контрола. Компензациска функција – обезбедува надомест на штетите на потрошувачите без сложени докажувања на вина. Едукативна и дисциплинирачка функција – создава свест кај стопанските субјекти за ризиците од пласман на небезбедни производи.

Во рамките на Европската унија, одговорноста за производот е воспоставена како еден од централните механизми на потрошувачкото право, во насока на остварување на принципот „високо ниво на заштита на потрошувачите“ (член 169 ДФЕС). Судската пракса на Судот на правдата на ЕУ ја нагласува клучната улога на овој институт во зајакнувањето на довербата на пазарот (Hodges, 2005).

Во Македонија, одговорноста за производот е регулирана пред сè преку Законот за заштита на потрошувачите (Сл. весник на РСМ бр. 146/2015 со измени). Со овој закон: Се утврдува дека производителите, увозниците и трговците имаат објективна одговорност за штети предизвикани од небезбедни производи (чл. 156–160). Се создава механизам за надомест на штета при повреди, смрт или материјална загуба на потрошувачот. Се обезбедува усогласување со европските стандарди, што е важно во процесот на приближување кон ЕУ. Покрај судската заштита, постојат и административни механизми преку: Државниот пазарен инспекторат, кој врши надзор врз безбедноста на производите,

Организациите на потрошувачите (како Организацијата на потрошувачи на Македонија – ОПМ), кои имаат улога во едукацијата и застапувањето на потрошувачите. Иако законската рамка е усогласена со ЕУ, во практика се јавуваат проблеми: Ниско ниво на информираност на потрошувачите за нивните права (Petrovska & Ilieva, 2020), Ограничена употреба на колективни тужби, иако тие постојат во законската рамка, Недоволно искористување на алтернативните механизми за решавање на спорови (ADR/ODR).

Во Македонија, одговорноста за производот функционира како суштински инструмент за заштита на потрошувачите, но нејзината ефективност зависи од судската пракса, административниот капацитет и свеста на јавноста. Затоа, покрај нормативната хармонизација со европското право, потребна е и проактивна примена за да се обезбеди реална заштита на потрошувачите.

ОВДЊ СУМ

2.Правна рамка на Европската Унија

Правната рамка на Европската Унија (ЕУ) за одговорноста за производот е едно од најразвиените подрачја на потрошувачкото право. Од своите почетоци во 1980-тите, ЕУ ја постави директивата како основен инструмент за уедначување на националните системи, создавајќи минимални стандарди за заштита на потрошувачите и сигурност на пазарот. Оваа рамка не само што обезбедува компензација на жртвите од небезбедни производи, туку и ја унапредува довербата во внатрешниот пазар – еден од темелните столбови на Унијата.

Основата на европската регулатива е Директивата 85/374/ЕЕЗ од 1985 година, која ја воведе објективната (строга) одговорност за производителите. Со оваа директива: Производителот одговара без оглед на вина доколку неговиот производ е дефектен и предизвикал штета (чл. 1). Под „производ“ се подразбира секое подвижно добро, вклучително и електрична енергија и суровини (чл. 2). Потрошувачот има право на надомест за: телесни повреди и смрт, оштетување на лични предмети за приватна употреба.

Постои можност за ослободување на производителот во ограничени случаи (чл. 7), како што е докажување дека производот не бил пуштен во промет или дека недостатокот не можел да се открие според тогашното ниво на научно знаење.

Оваа директива претставуваше пресвртна точка, бидејќи по првпат во европското право беше напуштен класичниот концепт на субјективна одговорност заснована врз вина.

Судот на правдата на ЕУ одигра клучна улога во толкувањето на директивата и во унифицирање на примената: Case C-300/95, Commission v UK (1997): Судот

нагласи дека државите членки не смеат да воведат дополнителни услови за докажување надвор од оние утврдени во директивата.

Case C-503/13, Boston Scientific (2015): беше утврдено дека производи од истата серија можат да се сметаат за дефектни ако постои ризик за здравјето, иако конкретниот примерок не покажал недостаток.

Case C-621/15, N. W v Sanofi Pasteur (2017): Судот призна дека каузалната врска меѓу производот и штетата може да се докаже со „сериозни, конкретни и кохерентни индиции“. Овие пресуди ја прошируваат заштитата на потрошувачите, давајќи им предност во докажувањето на нивните барања.

Со развојот на технологијата и дигиталните производи, Директивата од 1985 година стана предмет на критики. Нејзината примена на: паметни уреди, интернет-софтвери, вештачка интелигенција, покрена прашања за тоа дали постојната рамка е доволна. Европската комисија во 2020 година објави Извештај за оценка (COM (2020) 495 final), каде што заклучи дека директивата е „фундаментално ефикасна“, но потребни се измени за да се одговори на новите ризици.

Во 2022 година Европската комисија предложи нова Регулатива за одговорност за производи (COM (2022) 495 final), со која се предвидува: проширување на поимот „производ“ на дигитални производи, софтвер и алгоритми со вештачка интелигенција, олеснување на товарот на доказ за потрошувачите, посилна одговорност за производителите на глобалниот пазар. Оваа регулатива има за цел да ја замени Директивата од 1985 година, создавајќи унифицирани правила со директна примена во сите земји членки.

Правната рамка на ЕУ не се состои само од директиви и регулативи, туку и од мрежа на институции: European Consumer Centres Network (ECC-Net) – обезбедува прекугранична помош на потрошувачи. Rapid Alert System for Dangerous Products (Safety Gate/RAPEX) – овозможува брза размена на информации за опасни производи. Alternative Dispute Resolution (ADR) и Online Dispute Resolution (ODR) – обезбедуваат пристап до правдата без потреба од судска постапка.

Правната рамка на ЕУ за одговорноста за производот се развива од класичниот концепт на индустриска одговорност кон динамичен систем што се прилагодува на дигитализацијата и глобализацијата. Таа не само што обезбедува

високо ниво на заштита на потрошувачите, туку и ја унапредува конкурентноста и интегритетот на внатрешниот пазар. Со новата регулатива, ЕУ се насочува кон создавање правен систем што ќе биде отпорен и во „постпандемиската ера“, каде што дигиталните производи и глобалните синџири на снабдување носат нови ризици.

2.1. Директива 85/374/ЕЕЗ за одговорност за неисправни производи

Директивата 85/374/ЕЕЗ на Советот од 25 јули 1985 година за приближување на законите, прописите и административните акти на земјите-членки за одговорноста за неисправни производи претставува фундаментален нормативен акт со кој се воспоставува унифициран систем на објективна одговорност на производителите во Европската Унија. Нејзиното донесување произлегува од потребата за обезбедување рамноправна и висока заштита на потрошувачите, како и од стремежот кон унапредување на функционирањето на внатрешниот пазар преку елиминирање на правните разлики меѓу националните системи (Council Directive 85/374/EEC, OJ L 210, 07.08.1985).

Главната цел на Директивата е воведување на единствен концепт на објективна (строга) одговорност, кој производителот ја сноси за штетата предизвикана од неисправен производ, без оглед на постоење вина. Овој пристап се темели на принципот дека оној кој има економска корист од пласман на производ на пазарот мора да ја понесе и одговорноста за неговата безбедност (Howells, 2017).

Со Директивата се регулираат три суштински аспекти: Што претставува неисправен производ – Производ е неисправен ако не обезбедува безбедност каква што потрошувачот има право оправдано да очекува, земајќи ги предвид околностите како презентацијата на производот, неговата очекувана употреба и времето на пуштање во промет (чл. 6). Кој сноси одговорност – Производителот на готовиот производ, производителот на суровини, секој кој се претставува како производител преку ставање свое име/знак на производот, увозникот од трета земја, како и секој дистрибутер доколку не е можно да се идентификува производителот (чл. 3). Видови на надоместлива штета – Лична повреда (вклучувајќи смрт) и оштетување на движен имот кој вообичаено е наменет за лична употреба (чл. 9).

Директивата експлицитно утврдува дека производителот е одговорен без потреба од докажување вина. Сепак, таа предвидува и низа ослободувачки основи (чл. 7), како на пример: доколку производот не бил ставен во промет од страна на производителот; доколку неисправноста не постоела во моментот на пуштањето во промет; доколку производот не бил произведен за продажба или за економска цел; ако неисправноста е резултат на усогласеност со задолжителни регулативи; ако науката и техниката во моментот на пуштањето во промет не можеле да откријат неисправноста (т.н. „развојен ризик“); ако неисправноста се должи на составен дел произведен од друг. Овие исклучоци претставуваат компромис меѓу интересите на потрошувачите и економската реалност на индустријата (Fairgrieve, 2005).

Директивата воведува неколку ограничувања: минимален праг на штета од 500 евра за материјална штета (чл. 9); апсолутна застареност од 10 години по пуштањето на производот во промет (чл. 11); релативна застареност од 3 години од денот кога оштетениот дознал или можел да дознае за штетата, неисправноста и идентитетот на производителот (чл. 10). Овие ограничувања имаат за цел да обезбедат правна сигурност и да спречат неограничена одговорност на производителите.

Директивата претставува минимална хармонизација, што значи дека земјите-членки можат да предвидат и повисоко ниво на заштита. На пример, некои држави не ја применуваат исклучувачката основа за „развојен ризик“ (како Финска и Луксембург), додека други ја применуваат.

Во текот на изминатите децении, Директивата беше предмет на критики, особено во однос на ограничената опфатеност на имотната штета и високиот праг за надомест (Reich, 2018). Европската Комисија во повеќе наврати вршеше ревизија и анализа на примената, а во 2022 година започна постапка за нејзина модернизација, имајќи ги предвид предизвиците од дигитализацијата, вештачката интелигенција и глобалните синџири на снабдување (European Commission, 2022).

Директивата 85/374/ЕЕЗ претставува темел на европската политика за заштита на потрошувачите во сферата на одговорноста за производот. Со неа се воспоставува баланс меѓу интересите на производителите и безбедноста на граѓаните, истовремено обезбедувајќи хармонизиран пазар. Иако има одредени слабости, нејзината суштинска вредност е во создавањето унифициран систем кој служи како

основа за понатамошен развој и прилагодување кон современите технолошки и општествени предизвици.

2.2. Нови иницијативи и предлози на ЕУ во пост-КОВИД контекст (2023–2024)

Во периодот 2023–2024 ЕУ ја заврши модернизацијата на правниот режим за одговорност за производи со цел да ги покрие дигиталните технологии (софтвер, дигитални датотеки, AI), пост-пазарните промени (апдејти, континуирано учење на системи) и модели на циркуларна економија. Новата правна интервенција — ревидирана Product Liability Directive (новата PLD) — беше предмет на активни работни дискусии во 2023 и донесена/публикувана во 2024, со обврска за транспозиција од членовите-држави (рок 24 месеци).

Хронолошки: Предлог на Комисијата (COM (2022)495) — објавен: 28 септ. 2022 (основата за натамошните преговори). Комитетски преговори / позиции (IMCO + JURI) — за 2023: заеднички положби и гласања (вкл. гласување/позиции во октобар–декември 2023). Најавен е и неформален договор меѓу институциите на 14 дек. 2023.

Парламентарно одобрување (пленарно) — формална поддршка во март 2024 (парламентот ја гласаше/поддржа договорената верзија).

Согласност на Советот / потпишување — Советот ја потврди/одобри согласноста (COREPER и советски договори во првата половина на 2024), формално потпишано/потврдено октомври 2024; текстот објавен во Официјален журнал на ЕУ на 18.11.2024.

Влегување во сила / рок за транспозиција — објавено 18.11.2024; применливо 20 дена по објавувањето (декември 2024) и рок за транспозиција од членките: 24 месеци (до 9.12.2026). Новото правило ќе се примени на производи ставени на пазарот/пуштени во употреба по датумот на примена.

Главни новини / правни промени во текстот. Проширен поим „производ“ — вклучува софтвер, дигитални шаблони и поврзани сервиси. Новата Директива јасно ја проширува дефиницијата на „производ“: сите движни работи (movables) + software, digital manufacturing files и related services (дефинирани условно кога се

интегрирани/интер-конектирани со производот). Тоа означува дека софтвер (вкл. SaaS/апдејти) може да биде предмет на без-виновна одговорност.

Ширење на кругот на економски оператори кои можат да бидат одговорни. Покрај класичниот „производител“, нови категории (импортер, овластен претставник, и — каде не постои увозник/представник — fulfilment service provider) се издвоени како потенцијални субјекти на одговорност; во одредени околности и онлајн-платформите/дистрибутерите може да бидат опфатени. Оваа промена има големо практично значење за глобалните вредносни синџири и за трговијата на дело преку платформи.

Пост-пазарна контрола и одговорност (software updates / machine learning). Директивата ги признава сценаријата каде „дефектот“ настанува по пуштањето во промет (на пр. опасен софтверски апдејт или ефект од континуирано учење). Ако производителот ја задржува контролата (или ја овозможува/овластува интеграцијата/апдејтот), тој може да остане одговорен за дефектот и по пуштањето во промет. Ова е суштинска новина за IoT/генеративни AI/смарт-апарати.

Олеснување на пристапот до докази и пресумпции (алокација на товарот на докажување). Националните судови се поттикнуваат да наложат обврска за откривање на релевантни докази кога тужителот ја поткрепил „плаузибилноста“ на барањето; доколку обвинетиот не ги достави документите, судот може да пресумптира де-фектност. Исто така, во технички комплексни случаи судот може да применува ребутни (rebuttable) пресумпции за де-фект/каузација за да ја намали нерамнотежата на информации меѓу потрошувач и производител. Ова значајно го олеснува докажувањето за жртвите во случаи со сложена технологија.

Проширени видови на надомест на штета и укинување на праг (практични последици). Нови категорији штети: (i) медицински призната психолошка повреда, и (ii) уништување/корупција на податоци (non-professional) (трошоци за обнова/враќање). Инаку, прагот од €500 (кој постоеше во старата Директива за имотна штета) е укинат — што значи дека тужбите за помали имотни штети стануваат возможни. Овие решенија го зголемуваат потенцијалот за повеќе и помали спорни предмети (и за колективни/репрезентативни акции). Повеќе хармонизација + можност за ограничување на одбрани (state-of-the-art / developmental risk).

Директивата настојува кон високо ниво на хармонизација (членките не смеат да воведуваат поригидни или помалку ригидни правила во делокругот на директивата) и нуди ограничувања/квотации околу класичните ослонувања (нпр. развојен ризик) — прашања кои беа предмет на дебата помеѓу индустријата и потрошувачките организации.

Се поставува прашањето-Зошто ревизијата е поврзана со „пост-КОВИД“ реалноста?. Бурен раст на е-трговијата и дигитализацијата по КОВИД: пандемијата ја забрза продажбата преку интернет, употребата на дигитални услуги и вградувањето на софтвер/далечински сервиси во класичните производи (IoT, здравствени уреди). Ова ја зголеми потребата од јасни правила за производите кои „живеат“ и се менуваат по пуштањето на пазарот. Евростат и други извештаи јасно го документираат зголемувањето на онлајн-продажбата и дигиталните трансакции за време/после 2020.

Скратено движење и зголемено користење на доставни/fulfilment услуги (lockdowns → логистички модели, drop-shipping и fulfilment-партнери, многу производи се купувани директно од нерегистрирани надвор-ЕУ добавувачи) — сензитивен правен вакуум кој треба да покрие „ кој е одговорен?“ при транскордонска продажба. Комисијата токму го адресира ова во експланаториумот на предлог-директивата.

Взаемнодејство со други регулативи (AI Act, General Product Safety, Data Act). AI Act (Regulation (EU) 2024/1689): новата PLD се реферира и координира со AI Act (и со други акти) — признавајќи дека AI може да биде компонент/производ и дека соодветноста со специфични обврски (на пр. високи стандарди на AI Act) ќе влијае на проценката на безбедност/дефект. Овие две правни рамки се комплементарни (регулаторна одговорност + одговорност за штета).

General Product Safety Regulation (Regulation (EU) 2023/988): хармонизација на правилата за безбедност на производи во 2023 ја подготви почвата за последователната PLD-реформа; PLD ја поврзува дефиницијата за „дефект“ со мерките за безбедност.

Индустрија / МСП: загриженост околу зголемените правни ризици, откривање т.н. „trade secrets“во судски постапки и трошоци за осигурување. Компромисите во текстот (ребутни пресумпции, ограничена и пропорционална обврска за откривање) се резултат на овие преговори. Исто така, потрошувачки/социјални

организации го поздравуваат олеснувањето на докажувањето, проширувањето на покритие (психолошки повреди, загуба на податоци) и укинувањето на прагот за имотна штета.

Производителите и IT-developers треба да ги ревидираат своите lifecycle-процедури (апдејти, logging, соработка со трети страни) и да обезбедат техничка документација која е „разумно достапна“ и разбирлива за судовите.

Увозници/fulfilment провајдери/онлајн платформи — треба да ги разгледаат договорите (обезбедување идентификација на производител/увозник, лесен пристап до техничка информација). Тужители / адвокати за потрошувачи — ќе имаат нови алатки (presumptions, disclosure requests) за да ги разградат техничките бариери во докажувањето.

2.3.Судска пракса на Судот на правдата на ЕУ

Судската пракса на Судот на правдата на ЕУ (CJEU/ECJ) има клучна улога во толкувањето и развојот на нормите за одговорност за производот. Неговиот прецизирачки и хармонизирачки карактер не само што ја толкува Директивата (постарите одредби), туку и создава правна рамка која ги обликува начинот на применањето во националните судови, особено кога се работи за технички сложени или транснационални прашања. Во ова подглава ќе се презентираат најважните правни принципи кои произлегуваат од одлуките на Судот, со осврт на најновите пресуди и нивното значење за практиката.

Судот постојано потврдил дека „дефект“треба да се оценува според очекуваното ниво на безбедност кој потрошувачот со право може да го очекува, при што се зема предвид презентацијата на производот, неговата употреба и време кога е пуштен во промет. Ова толкување произлегува директно од текстот на Директивата, но Судот ги прецизирал критериумите и нивната примена во конкретни околности.

Судот ја олесни позицијата на тужителот кога станува збор за докажување на причинско-последичната врска: во нотирани случаи, доволни се „сериозни, конкретни и кохерентни индиции“ кои упатуваат дека производот е причинител на штетата — стандард особено применлив во случаи со техничка или медицинска комплексност (т.н.

прецедент во случајот N. W. v Sanofi). Оваа доктрина значајно ја намалила бариерата за жртвите во постапките за надоместување.

Судот се занимал и со прашањето кој се смета за „производител“, утврдувајќи дека поимот може да опфати и субјекти кои се претставуваат како производители (на пример, стават свое име/логотип) или другите економски оператори кои имаат практична и правна можност да влијаат врз безбедноста на производот. Во најновите рундови на референци до Судот, ова прашање доби дополнително разјаснување, со што се проширува потенцијалниот круг на одговорни субјекти (види референци на случаи и анализи од 2023–2024).

Судиите на CJEU ја признаваат можноста дефектот да настане или да се манифестира по пуштањето на производот на пазарот, особено во случаи на софтверски апдејти или системи кои „учат“ (machine learning). Судската пракса и толкувањето ја отвораат правната врата за одговорност во такви сценарија доколку производителот задржува или има контрола врз пост-маркет активностите. Ова прашање доби дополнителна важност со модернизацијата на регулативата во 2023–2024.

Постојат клучни пресуди — примери и импликации-C-503/13 Boston Scientific Medizintechnik (одлука на 5 март 2015). Во овој предмет Судот прецизираше прашања поврзани со хармонизацијата на режимот на објективна одговорност и со опфатот на компензацијата во здравствени системи. Одлуката е важна бидејќи подвлече дека националните правила не смеат да ја поткопаат целта на Директивата и ги нагласи критериумите за дефект и причинска врска. Оваа пракса служи како референца за случаи во кои оштетените тужби вклучуваат комплексни медицински производи.

C-621/15 N. W. and Others v Sanofi Pasteur MSD SNC and Others (одлука на 21 јуни 2017). Судот во овој случај утврди дека тужителот може да докаже причинско-последична врска преку „сериозни, конкретни и кохерентни индиции“, наместо строг доказ за директна причинска верига. Ова решавање е клучно за медицински и фармацевтски случаи, каде што експертските и научните докази често имаат комплексна природа. Практичниот исход е олеснет пристап до судска заштита за жртвите на штети од медицински производи.

C-157/23 (референца од италијанскиот Врховен суд; одлука 19 дек. 2024) — тълкување на поимот „производител“. Во подоцнежната практика Судот беше повикан да појасни дали субјекти кои го користат или „имаат“ името на производителот во одредени ситуации (на пример овластени продавачи/дистрибутери кои го носат или „резидираат“ брендот) се сметаат за производители според член 3(1) од Директивата. Одлуката (2024) ја прошири интерпретацијата во насока на ефикасна заштита на потрошувачите, придавајќи поголема тежина на практичната способност на субјектот да влијае врз производот и на неговата улога во комуникацијата со пазарот. Ова има директни импликации за одредување на субјекти кои се потенцијално одговорни во синџирите на снабдување.

Практиката на CJEU — особено прецизирањата за доказните стандарди и дефиницијата на „производител“ — беше значајен фактор при аргументирањето за ревизија на правната рамка (предлогот и донесувањето на новата Директива/PLD 2024). Судските решенија покриваат и прашања кои новата регулатива формално ги адресира (проширен поим на „производ“, пост-маркетни ризици, олеснување на доказната положба), што покажува синергија меѓу судската практика и законодавните реформи. Истовремено, Судот ги дава ориентирите за националните судови при имплементацијата на новите одредби.

Националните судови треба да ги применуваат принципите од CJEU при толкувањето на домашните норми за одговорност за производот, особено во прашања на дефект, причинска врска и одредување на „производител“.

Станува неопходно да се разработат судски процедури за управување со технички сложени докази (форензички извештаи, откривање на податоци од софтвер), во согласност со насоките на Судот за олеснување на доказната положба.

Новите толкувања ги популаризираат решенијата за пост-маркетна одговорност и ја зајакнуваат позицијата на потрошувачот во споровите поврзани со дигитални и „паметни“ производи.

2.4. Хармонизација и предизвици при примената на европското право

Хармонизацијата на националните правни режими со европското потрошувачко и облигационо право има за цел да обезбеди еднообразна заштита на потрошувачите и беспречна функција на внатрешниот пазар. Процесот на трансформација на директивните норми во домашни правни режими и практичната имплементација открива бројни правни, институционални и практични предизвици. Во оваа подглава ќе се анализираат главните аспекти на хармонизацијата, идентификувајќи структурни слабости и практични пречки кои влијаат на ефикасноста на примената на европското право во областа на одговорноста за производот.

ЕУ располага со правни инструменти што овозможуваат различни степени на хармонизација: регулативи (директно делотворни во сите држави-членки) и директиви (кои бараат транспозиција во националните правни поредоци). Во доменот на одговорноста за производот, долгорочна основа претставуваше Директивата 85/374/ЕЕЗ, која од 2024/2025 беше ревидирана и заменета со нова директива (Directive (EU) 2024/2853) со цел да се одговори на дигитализацијата и моделите на циркуларна економија. Новата директива влегува во функција со јасни рокови за транспозиција и примена, што го прави процесот на хармонизација тековен и интензивен во сите членки.

Транспонирањето на директивите во националните правни поредоци често се соочува со задоцнувања и несогласувања во материјата. Причините се повеќедимензионални: административни капацитети, политички приоритети, различна правна традиција и индустриски лоби. Резултатот е временска и материјална фрагментација — односно држави кои брзо и темелно ги вградија новите одредби и други кои транпонираа со ограничувања или со задоцнување. Комисијата редовно покренува постапки за непочитувања (infringement procedures) против држави кои не ги транспонираат навремено или нецелосно одредбите, што дополнително ја отсликува проблематиката на практичната хармонизација. (Примери и статистики за започнати/тековни постапки се објавени во пакетите за infringement decisions и во извештаите на Комисијата).

И покрај директивната хармонизација, националните судски толкувања и правни традиции често резултираат со различни практики во одредени критични точки: толкување на поимот „дефект“, опфат на штети, пресумпции за каузалност, и

опсегот на субјекти кои одговараат. Некои земји применуваат поблаго т.е. построго толкување на исклучоците (на пример, развоен ризик), а други воведуваат дополнителни процедури или праг-ограничувања. Овие различности го нарушуваат начелото на ефективна и еднообразна заштита и создаваат правна несигурност за економските оператори со транснационална дејност. Анализите покажуваат дека без дополнителни мерки на хармонизација (јасни дефиниции, судски насоки и практични инструменти за координација) националните разлики ќе останат значајна пречка.

Ефективната примена зависи од капацитетите на националните институции — пазарни инспекциски тела, судови, административни органи и служби за колективна заштита. Предизвиците тука вклучуваат: недоволен ресурс за сложени технички вештачења; недостиг од експертиза за дигитални и AI-поврзани прашања; и ограничена меѓународна соработка во подготовка и размена на докази. За потрошувачите ова може да значи долги постапки и недоволна практична заштита, а за стопанските субјекти — различна судска пракса и правна неизвесност. Позитивен пример во институционалната координација е употребата на RAPEX, ECC-Net и механизми за ADR/ODR, но и тие бараат конзистентна поддршка и финансирање за да бидат редовно ефикасни.

Еден од најзначајните предизвици во последните години е брзата технологиска трансформација: софтверот, AI-алгоритмите, интернет-поврзаните уреди и пост-пазарните апдејти. Старите традиционални концепти за „производ“ и „дефект“ не беа дизајнирани за производи кои се континуирано ажурираат или кои „учат“ по пуштањето во промет. Новата директива ја проширува дефиницијата и воведува механизми за пост-пазарна одговорност, но на терен проблемите остануваат: како да се управуваат докази од софтвер, кој носи одговорност при глобален синџир на снабдување, и како да се заштитат бизнис-тајните додека се бара откривање на релевантни податоци? Овие прашања бараат специјализирани судски процедури и технички стандарди, како и јасни правни правила за откривање и заштита на доверливи информации.

Ревизиите и заострените правила ја зголемуваат правната експозиција на производителите, особено на малите и средни претпријатија (МСР) и на невработени добавувачи од трети земји. Индустријата укажува на ризик од значителни трошоци за усогласување, осигурање и правни постапки, додека потрошувачките организации

бараат поефикасни механизми за надомест. Политичката дебата се врти околу тоа како да се балансира високото ниво на заштита без да се задуши иновацијата и конкурентноста. Новиот правен текст настојува да понуди компромис преку ограничување на обврската за откривање и пропорционални решенија за пресумпции — но практичните последици ќе зависат од националните имплементации.

Една од стратегиите за надминување на индивидуалните бариери е зајакнување на механизмите за колективна заштита (representative actions, collective redress). EU-рамките прифаќаат такви инструменти, но нивната ефикасност зависи од националните процедури, финансиските стимули и правната култура. Доколку државите-членки не воспостават јасни и ефективни национални механизми за колективни тужби и алтернативно решавање спорови, хармонизацијата ќе остане недовршена на пракса.

Јасни насоки и унифицирани толкувања од страна на ЕК и CJEU за клучни поими (дефект, пост-пазарни ризици, кои субјекти одговараат), за да се намали националната фрагментација.

Зголемување на техничкиот капацитет на националните судови и инспекции (експертски центри за дигитални докази, AI-форензика). Стандардизирани процедури за откривање податоци кои штитат trade-secrets, но овозможуваат релевантни технички податоци за докази.

Поддршка за МСП преку временски прилагодени мерки или финансиска помош при транзицијата кон новите обврски. Јакнење на прекуграничната соработка (RAPEX, ECC-Net, и ADR/ODR мрежи) за брза размена на информации и координирано спроведување.

3. Национална регулатива и пракса во Македонија

Во Република Северна Македонија, правната рамка за одговорноста за производот се темели на комбинација од општи облигациони норми и посебни регулативи за заштита на потрошувачите, поддржани со активности на надлежните институции и граѓански организации. Следува синтетички преглед на клучните правни

извори, институционалните механизми, најновите реформи и практичните предизвици во пост-КОВИД контекст.

Главните нормативни извори се: Закон за заштита на потрошувачите (нов, транспониран/ажуриран за усогласување со ЕУ-стандарди) кој ги дефинира поимите „производ“, „производител“, увозник и трговец и содржи посебни одредби за права на потрошувачите и механизми за рекламации (Закон за заштита на потрошувачите, 2022). Закон за облигациони односи останува основа за надомест на штета и други облигациони институти кои се применуваат при споровите за штета предизвикана од неисправен производ (Закон за облигациони односи, пречистен текст). Подзаконските акти и правилници обезбедуваат технички правила за пазарен надзор и имплементација на системи за повлекување небезбедни производи (Министерство за економија; Државен пазарен инспекторат). (Закон за заштита на потрошувачите, 2022; Закон за облигациони односи, пречистен текст; ДПИ, 2024).

Надлежните институции и механизми вклучуваат: Министерство за економија — политички и програмски надзор, вклучително донесување програми и финансирање проекти за едукација на потрошувачи (Министерство за економија, Програма за 2024).

Државен пазарен инспекторат (ДПИ) — реализира инспекции, контроли и повлекување на опасни производи; ДПИ дејствува како национална контакт-точка за системот RAPEX/Safety Gate (ДПИ извештаи, 2023–2024).

Граѓански организации/Здруженија на потрошувачи — партнерски активности за едукација и застапување, поддржани од националните програми (Министерство за економија, 2024). (Министерство за економија, 2024; ДПИ, 2024).

По 2022 година се интензивираа законските и програмските активности со цел хармонизација со европското право и справување со предизвиците на дигитализацијата: објавен е нов Закон за заштита на потрошувачите (2022) кој ја проширува регулативата за онлајн трговија и ADR/ODR механизми; Министерството за економија лансираше програма за поддршка и едукација за 2024 година; ДПИ ги зголеми инспекциските активности и редовно објавува извештаи за повлекувања и контроли (Закон за заштита на потрошувачите, 2022; Министерство за економија, 2024; ДПИ, 2024). Исто така, има старт-документи и работни нацрти за воведување на проширена одговорност од производителот (EPR) по патот на циркуларната економија

(нацрт-документи 2024–2025). (Закон за заштита на потрошувачите, 2022; ДПИ, 2024; Министерство за економија, 2024; EPR drafts, 2025).

Судските предмети поврзани со одговорност за производ се ретки и технички комплексни. Националните судови прикажуваат класичен проблем: тужителите често се соочуваат со тешкотии при докажувањето на каузалноста и при обезбедување на технички и форензички податоци (партиски експертизи, лог-фајлови од уреди итн.), што ја продолжува судската постапка и го отежнува ефикасниот надомест (анализа на судската пракса, 2020–2024). Од друга страна пак, административните мерки на ДПИ (контроли, повлекувања, јавни соопштенија, RAPEX известувања) се почести и понекогаш побрзо даваат практична заштита на потрошувачите отколку индивидуалните тужби пред суд. (ДПИ извештаи, 2023–2024; судска пракса анализи, 2020–2024).

Главните предизвици кои се појавуваат во македонската пракса се: Технички капацитет и експертиза — ограничен капацитет за форензичка анализа на дигитални докази и за проценка на AI/софтверски ризици (потребна е обука и форензички центар) (ДПИ, 2024). Информативна нерамнотежа — ниво на свесност кај потрошувачите за правата и процедурите е ниско, иако има програми за едукација (Министерство за економија, 2024). Прекугранична онлајн трговија и увоз од трети пазари — идентификација на одговорните субјекти и ефективно присилување остануваат проблеми (ДПИ; RAPEX објави). Адаптација на процесните правила — потреба од развој на судски процедури за управување со технички докази и заштита на трговските тајни при откривање. (ДПИ, 2024; Министерство за економија, 2024).

За унапредување на ефикасноста на националната примена се препорачуваат: (а) воспоставување специјализирани судски/административни единици и форензички капацитети за дигитални случаи; (б) финансиска и програмска поддршка за здруженијата на потрошувачи; (в) јасни договорни решенија и регулативи за онлајн платформи/увозници; (г) активна употреба на ADR/ODR и зајакнување на RAPEX-кооперацијата со ЕУ (Закон за заштита на потрошувачите, 2022; ДПИ, 2024; Министерство за економија, 2024.

3.1. Закон за заштита на потрошувачите

Заштитата на потрошувачите во Република Северна Македонија е еден од клучните сегменти на хармонизацијата со европското право, а Законот за заштита на потрошувачите претставува централна алатка за регулирање на односите помеѓу потрошувачите и економските оператори.

Првиот Закон за заштита на потрошувачите беше донесен во 2004 година (Службен весник на РМ бр. 38/2004), со цел да се воспостави основна рамка за заштита на правата на потрошувачите и постепено да се усогласува националното законодавство со директивите на Европската Унија (ЗЗП, 2004). Во следните години, законот беше неколкупати менуван и дополнуван (2007, 2010, 2011, 2014 и 2016), при што се вршеше проширување на правата на потрошувачите, воведување правила за договори надвор од деловните простории и договори на далечина, како и зајакнување на механизмите за инспекциски надзор (ЗЗП измени, 2016). Овие верзии на законот беа критикувани поради фрагментирана усогласеност со правото на ЕУ, како и недоволна ефикасност на механизмите за практична заштита. На пример, одредбите за ADR/ODR (алтернативно решавање на спорови и онлајн решавање на спорови) беа слабо развиени, а пазарниот надзор беше ограничен поради недоволни ресурси на Државниот пазарен инспекторат (Стојановски, 2019).

Со пандемијата КОВИД-19 (2020–2021) се наметнаа нови предизвици, особено поради експлозивниот раст на е-трговијата и појавата на голем број нерегистрирани продавачи на социјалните мрежи и онлајн платформи. Во тој контекст, потребата од нова законска рамка стана суштинска за обезбедување поголема правна сигурност и заштита на потрошувачите (ДПИ, Годишен извештај, 2021). Како резултат на тоа, во 2022 година беше донесен нов Закон за заштита на потрошувачите (Службен весник на РСМ бр. 210/2022), кој претставува целосно усогласување со современите директиви на Европската Унија, вклучително и Директивата 2011/83/ЕУ за правата на потрошувачите и Директивата 2005/29/ЕЗ за неправични трговски практики (ЗЗП, 2022).

Овој закон воведе неколку новини: Засилена заштита при договори на далечина и онлајн трговија – јасно дефинирање на обврските на онлајн трговците и платформите, со задолжителни информации пред склучување на договор и право на враќање на производ без образложение во рок од 14 дена (чл. 47–56, ЗЗП, 2022).

Проширување на инспекциските надлежности на ДПИ – со овозможување повлекување на небезбедни производи од пазарот и координација со европскиот систем RAPEX (чл. 114–118, ЗЗП, 2022).

ADR/ODR механизми – се воспоставуваат јасни процедури за алтернативно решавање на спорови, со цел побрзо и поефикасно надминување на конфликти меѓу потрошувачи и трговци (чл. 128–136, ЗЗП, 2022).

Фокус на ранливи групи – заштита на потрошувачите со ограничен пристап до информации, особено во услови на криза и дигитална нееднаквост (Министерство за економија, Програма за заштита на потрошувачи, 2023).

Новата регулатива во суштина ја одразува поуката од пандемијата – дека заштитата на потрошувачите мора да биде динамична и адаптивна кон новите форми на пазарување и ризици. Според последните извештаи на Министерството за економија (2023), најчести пријави од потрошувачи во пост-КОВИД периодот се однесуваат на онлајн купување, недоставени производи, одбивање на враќање средства и неквалитетни увезени производи без јасен производител (Министерство за економија, 2023).

Законот од 2022 година значително го подобри степенот на усогласеност со европското право, но истражувањата покажуваат дека во практиката се јавуваат проблеми со ефикасното спроведување на одредбите, особено во делот на контрола на е-продавници регистрирани надвор од земјата (Центар за потрошувачи – Скопје, 2024).

Законот за заштита на потрошувачите во Македонија претрпе значителна еволуција: од основен закон со ограничен опфат (2004–2016), кон современа, европски усогласена рамка (2022) што ја одразува реалноста на дигиталниот пазар и пост-КОВИД предизвиците. Иако правната рамка сега е многу посилна, останува предизвикот на ефективна примена и инспекциски капацитет, како и подигање на свеста на потрошувачите.

3.2. Закон за облигациони односи и одговорноста за штета

Облигационите односи во Република Северна Македонија се уредени преку Законот за облигациони односи (ЗОО) („Службен весник на РМ“ бр. 18/2001 со измени

и дополнувања), кој претставува темелна кодификација на граѓанското право. Еден од клучните сегменти на овој закон е уредувањето на институтот на одговорноста за штета, со посебен акцент на случаите кога штетата настанува поради неисправен производ.

Основното начело на ЗОО е содржано во чл. 158, според кое секој е должен да ја надомести штетата што со своја вина ќе ја предизвика на друго лице. На тој начин е поставен класичниот концепт на субјективна одговорност, каде вината е централна претпоставка за настанување на одговорноста. Но, законодавецот предвидел и ситуации каде одговорноста се темели на објективен режим, без потреба од докажување вина – како што е случајот со штета предизвикана од опасни предмети или дејности (чл. 166). Овие правила добиваат особено значење кога станува збор за производи кои по својата природа или конструктивни недостатоци претставуваат ризик за здравјето и безбедноста на потрошувачите.

Од аспект на доказната постапка, оштетениот е должен да ја докаже постоењето на штетата и причинската врска со производот, додека производителот може да се ослободи од одговорност доколку докаже дека штетата произлегла од влијание на трето лице или од неправилна употреба на производот (чл. 174 од ЗОО).

Во последните години, по пандемијата со КОВИД-19, се отвораат нови предизвици во практичната примена на овие одредби. Појавата на масовна онлајн-трговија и дистрибуција на производи преку дигитални платформи наметнува прашања околу квалитетот, безбедноста и транспарентноста на информациите за производите, што дополнително ја потенцира улогата на ЗОО како инструмент за заштита на потрошувачите (Јовановска, 2023). Иако македонската судска практика сè уште е ограничена по ова прашање, се очекува зголемување на бројот на предмети поврзани со одговорност за штета предизвикана од неисправни производи.

ЗОО ја обезбедува нормативната рамка која комбинира субјективна и објективна одговорност, а заедно со Законот за заштита на потрошувачите создава основа за ефективна правна заштита. Сепак, и понатаму е актуелна потребата од усогласување со европските стандарди, пред сè со Директивата 85/374/ЕЕЗ и новите законодавни иницијативи на Европската Унија во постпандемискиот период (Костовски, 2024).

3.3. Судска пракса во однос на одговорност за производот

Судската пракса во Македонија во областа на одговорноста за производот се карактеризира со ограничен број јавно објавени парнични предмети и со широко застапена практика на административно управување со ризици и повлекување на производи. Овој феномен произлегува од комбинација на процесни, доказни и институционални фактори кои директно влијаат врз тоа дали спорните односи стигнуваат до суд или се разрешуваат преку инспекциски мерки и договорни решенија (Закон за заштита на потрошувачите, 2022; ДПИ, 2023–2024).

Значителен дел во пракса, од пријавите на потрошувачи за небезбедни или неисправни производи завршуваат со инспекциска интервенција — повлекување од пазарот, административни казни или известувања преку RAPEX/Safety Gate — наместо со судски процеси со барање за надомест на штета (ДПИ извештаи, 2023–2024). Оваа состојба го намалува бројот на парници кои би ја развиле судската линија на пракса и доведува до релативна нејасност во правните претходници кои судовите би ги користеле како прецедент (ДПИ, 2024; Министерство за економија, 2024).

Класичните пречки за успех во парнични постапки за одговорност од неисправен производ се: (1) тешкотијата на оштетениот да ја докаже причинската врска меѓу дефектот и штетата; (2) недостатокот на пристап до технички и производни документи на производителот; (3) сложеноста на техничките докази (софтверски лог-фајлови, резултати од лабораториски тестови, сертификати) и (4) трошоците за вештачења и експертизи. Овие проблеми ја намалуваат веројатноста за поднесување или успешен исход на судски тужби (Закон за облигациони односи; Јовановска, 2023).

За да се справи со информацискатa нерамнотежа, новата европска пракса и предложените измени во правото (PLD 2024) предлагаат олеснувања во товарот на доказот и механизми за судско наложување откривање релевантни податоци; во македонската пракса овие форми на олеснување сè уште не се широко практикувани, што дополнително ја отежнува парничната застапеност на ваквите предмети (European Commission, 2022; Zakon za zastita na potrosuvaci, 2022).

Иако многу случаи не завршуваат со судска пресуда, административните документи (соопштенија за повлекување, инспекциски решенија, RAPEX известувања,

извештаи на АХВ) претставуваат валиден фактички материјал што може да се искористи во судска постапка.

Доказно поддржување на постоење на ризик/дефект: јавните соопштенија на ДПИ и АХВ може да се прикажат како индикативни докази дека производот претставувал ризик за безбедноста (ДПИ извештаи; АХВ известувања). Аргументи за пропуст/неисполнување на стандарди: резултатите од лабораториски контролни мерења или официјални налози за повлекување можат да ја поддржат тезата за конструктивен или производствен недостаток. Показна линија за причинска врска: кога административните наоди укажуваат на конкретен дефект (на пример, присуство на странско тело/контаминант во храна), тоа ја олеснува демонстрацијата на причинско-последична врска во парница.

Во практиката најчесто се јавуваат следните категории предмети: (а) храна и потрошувачки производи (контаминација, неправилна етикета), (б) детски играчки и текстил (механички/хемиски опасности), (в) електрични уреди и градежна опрема (ризик од пожар/механички дефект), и (г) медицински/заштитни производи (маски, дезинфектанси). За секоја од овие категории, административните налази често се прв чекор; судската постапка е втора фаза која бара стручно вештачење и процесно обеснажување на доказите (ДПИ; АХВ; Министерство за економија).

Судската пракса во Македонија сè уште е во процес на формирање на конзистентни претходници во областа на одговорноста за производот. Дотогаш, употребата на административни документи како фактичка подлога, комбинирана со стручно вештачење и правна аргументација заснована на ЗОО и ЗЗП, претставува најреален начин за воспоставување на судски предмети и создавање случаи кои ќе ја обликуваат идната пракса (Закон за заштита на потрошувачите, 2022; ДПИ, 2024).

3.4. Институционална рамка за заштита на потрошувачите (агенции, инспекторати)

Институционалната рамка за заштита на потрошувачите во Македонија претставува клучен механизам за обезбедување на правата на граѓаните и за унапредување на безбедноста на пазарот. Таа се заснова на координирано дејствување на повеќе институции, кои преку регулаторни, надзорни и инспекциски овластувања го

гарантираат почитувањето на законските прописи и ги санкционираат неправилностите.

Министерство за економија – претставува централна институција одговорна за формулирање на политиките за заштита на потрошувачите. Преку Секторот за трговија и заштита на потрошувачите, Министерството е надлежно за подготовка и спроведување на Законот за заштита на потрошувачите, усогласување на домашното законодавство со европското, како и за соработка со невладиниот сектор и меѓународни организации (Министерство за економија, 2023).

Државен пазарен инспекторат (ДПИ) – претставува најзначајниот орган за надзор на пазарот. Неговата улога е да спроведува инспекциски надзори врз трговците, производителите и дистрибутерите, со цел да утврди дали производите се безбедни и усогласени со законските прописи. ДПИ има овластување да изрекува забрани за промет на небезбедни производи, да изрекува глоби и да иницира кривични постапки (ДПИ, Годишен извештај, 2022).

Агенција за храна и ветеринарство (АХВ) – ја гарантира безбедноста на храната и ја штити јавната здравствена безбедност. Нејзината надлежност опфаќа контрола на производството, увозот и дистрибуцијата на прехранбените производи, како и заштита на потрошувачите од ризици поврзани со неправилно декларирање и неусогласеност со стандардите (АХВ, 2023).

Агенција за лекови и медицински средства (МАЛМЕД) – ја регулира и контролира безбедноста на лековите и медицинските помагала. Особено во пост-КОВИД периодот, нејзината улога беше нагласена во контролата на квалитетот и ефективноста на вакцините, медицинските средства и заштитната опрема (МАЛМЕД, 2022).

Државен санитарен и здравствен инспекторат (ДСЗИ) – има задача да врши надзор врз примената на здравствените прописи и стандардите за хигиена. Овој орган делува комплементарно со другите институции, особено во делот на заштита на јавното здравје и контролата на производите со потенцијално штетно влијание врз населението. Невладини организации и здруженија на потрошувачи – иако немаат инспекциски овластувања, тие претставуваат значајна алка во институционалната рамка преку нивната улога во едукацијата, информирањето и застапувањето на правата

на потрошувачите. Во последните години, нивната улога е зајакната преку соработка со државните институции и преку вмрежување со европски асоцијации за заштита на потрошувачите.

Во услови на глобални предизвици, како што беше пандемијата со КОВИД-19, институционалната рамка се покажа како неопходна за справување со појавата на небезбедни производи (маски, дезинфекциски средства, лекови без дозволи) и за воспоставување на довербата кај потрошувачите. Ова ја нагласува потребата од понатамошна модернизација на институциите, нивна дигитализација и подобра координација на национално и европско ниво.

4. Предизвици и специфики во ерата по КОВИД-19

Пандемијата со КОВИД-19 остави длабоки траги врз глобалната економија, правото и секојдневниот живот на потрошувачите. Социјалните и економските рестрикции доведоа до промени во моделите на потрошувачка, начинот на тргување, како и во перцепцијата на безбедноста на производите. Во ерата по КОВИД-19, правната рамка за заштита на потрошувачите и одговорноста за производот се соочуваат со нови и комплексни предизвици.

На светско ниво, КОВИД-19 го наметна прашањето за одговорноста на производителите во контекст на нови категории производи: вакцини, медицински средства, заштитна опрема и дигитални услуги. Голем број на држави се соочија со случаи на пазарна злоупотреба преку продажба на неквалитетни маски, дезинфекциски средства и лажни медицински производи (OECD, 2021). Ова предизвика засилен надзор на пазарите, како и барање за построга регулатива и транспарентност на глобално ниво.

Се појавија проблеми со глобалните синџири на снабдување, што доведе до прашања за одговорноста кај производите произведени во трети земји, а пласирани на европскиот или светскиот пазар. Овие ситуации покажаа дека класичните модели на одговорност за производот не се секогаш доволни за регулирање на современите ризици (Howells, 2022).

Исто така, пандемијата, ја засили дигитализацијата на трговијата – онлајн продажбата стана доминантен канал. Ова го отвори прашањето за правната одговорност на онлајн платформите (како Amazon, eBay, AliExpress), кои честопати посредуваат во продажбата, но не се секогаш директни производители или дистрибутери (European Commission, 2022).

Во Македонија, пандемијата го забрза процесот на дигитализација на трговијата и ја истакна важноста на правната заштита на потрошувачите во услови на ограничено физичко присуство. Голем дел од граѓаните за првпат почнаа активно да користат онлајн купување, што ја зголеми потребата за регулатива која ќе обезбеди заштита при е-трговија (Здружение за е-трговија на Македонија, 2022).

Проблеми се јавија и во врска со квалитетот на медицинската опрема и лекови на домашниот пазар. Државниот пазарен инспекторат и Агенцијата за лекови и медицински средства (МАЛМЕД) мораа да засилат контроли врз увозот и дистрибуцијата на вакцините, заштитната опрема и дезинфекциските средства, како одговор на зголемениот број на нерегуларни производи (МАЛМЕД, 2022).

КОВИД-19 покажа дека македонскиот систем за заштита на потрошувачите има потреба од поинтензивна институционална координација и поголема транспарентност. Потрошувачите често се соочуваа со недоволно информации, особено во однос на онлајн купувањата и повратот на производи во услови на ограничено движење.

Во пост-КОВИД контекст, Македонија е насочена кон хармонизација со европското законодавство, но и кон унапредување на националната рамка, со акцент на дигитална трговија, кибер-безбедност и јакнење на институциите за заштита на потрошувачите (Министерство за економија, 2023). Покрај наведените аспекти, пандемијата ја постави и дилемата околу балансот помеѓу јавниот интерес и индивидуалните права на потрошувачите. Од една страна, државите беа должни да обезбедат брз пристап до нови производи (како вакцините), дури и во услови кога научните докази беа ограничени. Од друга страна, потрошувачите очекуваа сигурност, транспарентност и целосна одговорност за евентуални несакани ефекти. Ова доведе до дискусии за правната природа на одговорноста во услови на вонредна состојба и за потребата од специјални механизми за компензација (Beale, 2021).

Европската Унија и други меѓународни организации започнаа иницијативи за зголемување на транспарентноста и засилување на механизмите за следење на производите што циркулираат на пазарот, особено оние пласирани преку онлајн канали. Се отвори прашањето за заедничка база на податоци за небезбедни производи и за поинтензивна соработка помеѓу националните органи (European Commission, 2023).

Во Македонија, се појави уште еден специфичен предизвик: ниското ниво на доверба на граѓаните во институциите. Во време на пандемија и пост-КОВИД периодот, значаен дел од населението покажа скепса кон информациите дадени од надлежните органи, особено кога стануваше збор за медицински производи и вакцини (Центар за истражување и креирање политики – ЦИКП, 2022). Ова ја истакна потребата од проактивна улога на државата во едукација, транспарентност и ефикасна комуникација со потрошувачите.

Се издвојува и проблемот на правната адаптација кон новите дигитални ризици. Сè поголем број на трансакции се реализираат преку меѓународни е-платформи, каде што правната заштита на потрошувачот не е секогаш целосно обезбедена, а националните инспекторати имаат ограничени надлежности. Ова создава потреба за понатамошна хармонизација на македонското право со европското, но и за воспоставување на нови модели на прекугранична соработка и дигитален надзор.

Покрај наведените аспекти, пандемијата ја постави и дилемата околу балансот помеѓу јавниот интерес и индивидуалните права на потрошувачите. Од една страна, државите беа должни да обезбедат брз пристап до нови производи (како вакцините), дури и во услови кога научните докази беа ограничени. Од друга страна, потрошувачите очекуваа сигурност, транспарентност и целосна одговорност за евентуални несакани ефекти. Ова доведе до дискусии за правната природа на одговорноста во услови на вонредна состојба и за потребата од специјални механизми за компензација (Beale, 2021).

Европската Унија и други меѓународни организации започнаа иницијативи за зголемување на транспарентноста и засилување на механизмите за следење на производите што циркулираат на пазарот, особено оние пласирани преку онлајн канали. Се отвори прашањето за заедничка база на податоци за небезбедни производи и за поинтензивна соработка помеѓу националните органи (European Commission,

2023). Во време на пандемија и пост-КОВИД периодот, значаен дел од населението покажа скепса кон информациите дадени од надлежните органи, особено кога стануваше збор за медицински производи и вакцини (Центар за истражување и креирање политики – ЦИКП, 2022). Ова ја истакна потребата од проактивна улога на државата во едукација, транспарентност и ефикасна комуникација со потрошувачите.

Се издвојува и проблемот на правната адаптација кон новите дигитални ризици. Сè поголем број на трансакции се реализираат преку меѓународни е-платформи, каде што правната заштита на потрошувачот не е секогаш целосно обезбедена, а националните инспекторати имаат ограничени надлежности. Ова создава потреба за понатамошна хармонизација на македонското право со европското, но и за воспоставување на нови модели на прекугранична соработка и дигитален надзор.

4.1. Пораст на онлајн трговијата и дигиталните пазари

Во последната деценија, а особено по периодот на глобалната здравствена криза предизвикана од КОВИД-19, електронската трговија доживеа значителен раст. Промените во однесувањето на потрошувачите, условени од ограничувањата за физичко присуство и потребата за безбедни начини на купување, доведоа до интензивно користење на дигиталните платформи како примарен канал за пазарување. Ваквата трансформација резултираше со зголемена побарувачка за онлајн услуги, ширење на дигиталните пазари и создавање нови модели на бизнис организација кои се темелат на виртуелна интеракција помеѓу компаниите и клиентите.

Во меѓународен контекст, се бележи силна експанзија на глобалните е-трговски компании, како и појава на голем број мали и средни претпријатија кои ја користат предноста на дигиталната инфраструктура за да навлезат на различни пазари. Во Република Северна Македонија, пак, трендот на електронска трговија иако започна нешто побавно, доби особено силен замав по 2020 година. Сè повеќе компании се прилагодуваат кон барањата на потрошувачите преку создавање сопствени онлајн продавници, користење маркетплејс платформи и развивање на стратегии за дигитален маркетинг. Овој пораст не само што ја зголемува конкуренцијата, туку создава и нови можности за развој на иновации и подобрување на пристапот до различни производи и услуги. Се јавуваат и бројни предизвици поврзани со довербата, безбедноста на

трансакциите, заштитата на личните податоци и правата на потрошувачите во дигиталното опкружување.

Периодот по пандемијата КОВИД-19 го забрза развојот на електронската трговија и дигиталните пазари, што доведе до значителни промени во правната заштита на потрошувачите. Зголемената употреба на онлајн платформи како примарен канал за купување предизвика појава на нови категории правни прашања, особено во однос на одговорноста за квалитетот и безбедноста на производите и услугите.

Еден од клучните аспекти е правната одговорност на посредниците, односно платформите кои овозможуваат продажба на производи, но не се директни производители. Платформи како Amazon, eBay или AliExpress функционираат како посредници, па се отвора прашањето до кој степен тие можат да бидат одговорни за небезбедни или фалсификувани производи. Европската регулатива преку Digital Services Act (2022) ја дефинира обврската на онлајн платформите да превземаат активности за отстранување на незаконски производи и содржини, со цел заштита на потрошувачите (European Commission, 2022).

Значаен аспект е правото на потрошувачот при договори на далечина, кое вклучува право на поврат на производот, точна и целосна информација за својствата на производот, гаранција за квалитет и јасно утврдена одговорност во случај на штета. Во Република Северна Македонија, овие права се регулирани преку Законот за заштита на потрошувачите, кој ја дефинира одговорноста на трговците за штети предизвикани од неисправни производи (Закон за заштита на потрошувачите, 2020).

Прекуграничните онлајн трансакции создаваат дополнителни предизвици. Потрошувачите често купуваат од компании регистрирани во други држави, што ја усложнува примена на домашното законодавство и обезбедувањето на правна заштита во случај на спор (Howells, 2022). Македонската легислатива и институции постепено се адаптираат на овие промени. Законот за заштита на потрошувачите и одредбите од Законот за облигациони односи обезбедуваат основна заштита, но сè уште е потребно понатамошно усогласување со европските стандарди и специјализирани решенија кои ќе опфатат дигиталните ризици и новите форми на онлајн трговија (Министерство за економија, 2023).

4.2.Медицински производи, вакцини и средства за заштита – посебен режим на одговорност

Медицинските производи, вакцините и средствата за заштита сочинуваат посебна категорија во правото на одговорност поради нивната непосредна врска со здравјето на луѓето и јавниот интерес. За разлика од обичните потрошувачки продукти, овие групи производи се предмет на интензивна регулаторна контрола, а правните системи често воведуваат специјализирани механизми за компензација и распределба на ризикот, кои ја одразуваат потребата за заштита на снабдувањето и одржување на јавниот здравствен интерес.

Важно е да се разликуваат две различни, но поврзани рамки: (а) регулаторната/административна – која ги опфаќа одобренијата за пласман на пазарот, фармаковигиланцата и надзорот по пуштањето во промет; и (б) деликтната/облигациона – која го решава прашањето за надомест на штети. Во многу земји, управувањето со ризикот од евентуални несакани ефекти од вакцини е решено преку no-fault (безвиновни) шеми за компензација, со цел да се обезбеди брз, предвидлив и ефикасен механизам за помош без долги и комплексни постапки за докажување вина (Oxford report on NFCS; WHO COVAX scheme). Оваа политика има две функции: да обезбеди заштита на поединецот кој трпи голема и редокна штета, и да ја стабилизира снабдувачката страна (производителите) така што нема непропорционален правен ризик кој би го попречил производството и дистрибуцијата на важни вакцини (VICP model, US experience).

Во текот на пандемијата КОВИД-19 се појавија специфични прашања што го нагласија овој проблем: итното одобрување на нови вакцини, масовната вакцинација и напливот на производи за лична заштита кои беа пласирани на пазарот со голема брзина. На меѓународно ниво, како привремено решение, беше поставен и глобален механизам — COVAX No-Fault Compensation Programme — кој беше наменет да обезбеди компензација за одредени сериозни несакани настани поврзани со вакцините распределени преку COVAX, особено за земјите со ограничен капацитет да воспостават сопствени шеми. Ова претставува преседан: меѓународен, делумно хибриден модел кој покрива случаи каде националните решенија биле недоволни или нееднакви. Кога се гледа национално, земји со долга традиција на VICP-типови решенија (на пр. САД) користат модел кој ги консолиидира барањата и ги финансира

компензациите од посебен фонд, при што тужбите пред обичните судови се ограничуваат или се регулирани со посебни правила (пр. Bruesewitz пресудата и американската „no-fault“ структура). Во Европа, некои држави разгледаа или донесоа национални но-фаулт шеми за ковид-вакцини, додека ЕУ дискутираше опции за хармонизиран пристап или поддршка на националните решенија (перспективи опфатени во анализите на NFCS).

За Македонија прашањето е двоструко: прво, постојат механизми за фармаковигиланца и системи за извештување за несакани ефекти (AEFI) кои се координирани преку националните институции (МАЛМЕД, Институтот за јавно здравје) и кои извештаите ги проследуваат до меѓународни центри (Uppsala Monitoring Centre) за анализа и мониторинг; второ, официјален, постојан национален но-фаулт фонд за вакцински повреди не беше вообичаена пракса пред пандемијата, па затоа глобалните краткорочни шеми (на пр. COVAX) играа важна улога во покривање на ризиците за државите со ограничени ресурси за ваква компензација. Во земјата, постоечките процедури за пријавување и обработка на несакани реакции се унапредуваат (електронски системи за извештување, јасни рокови и протоколи), но прашањето на финансиска компензација и правна правичност останува отворено и предмет на дебата помеѓу здравствените власти, законодавците и правната школа.

Практични последици за законодавецот и судовите во пост-ковид контекстот се следниве: потреба од јасна законска рамка кој ќе дефинира надомест и процедури (рокови, прагови, критериуми за исплатливост) ако се воведат но-фаулт или хибридни шеми; анализите од Оксфорд и Gavi покажуваат дека дизајнот на шемата (вредности на компензација, временски лимити, обем на покритие) значајно влијае врз пристапот и транспарентноста.

Улогата на фармакологијата како извор на фактички податоци во постапките за компензација и како база за научна проценка на каузалност; интегритетот на системот за извештување (достапност, точност, време на реакција) е суштински за довербата на јавноста. Баланс меѓу јавниот интерес и индивидуалните права: воведувањето но-фаулт шема треба да се дизајнира така што ќе обезбеди навремена компензација, но и да не го поткопува правото на судски преглед каде постојат оправдани сомнежи за сериозни пропусти или измами (на пр. случаи каде производителот намерно ги прикрил податоците). Искуството од пандемијата покажа

дека заштитата на поединецот и општеството бара комбинација од силна регулаторна контрола (надзор, извештување, ретестирања), институционализирани механизми за финансиска компензација каде тоа е оправдано и правичен процес, како и системи за јасна комуникација кон јавноста. За држави како Македонија, моделите понудени преку меѓународни шеми (COVAX/Gavi) или прилагодени национални но-фаулт решенија може да се разгледуваат како практични опции додека се гради долгогодишна, државна рамка за компензација на вакцини и одговорност на медицинските производи.

4.3. Фалсификувани производи и правна заштита на потрошувачите

Феноменот на фалсификувани производи претставува еден од најсериозните предизвици во современата економија и директно ја загрозува безбедноста и правата на потрошувачите. Под фалсификувани производи се подразбираат сите стоки што се произведуваат, означуваат или продаваат со намера да имитираат оригинален производ, со што се доведуваат во заблуда купувачите за нивното потекло, квалитет и безбедност. Овој проблем е особено нагласен во областите на фармацијата, козметиката, прехранбените производи и електронските уреди, каде што последиците од користењето на неквалитетни и небезбедни производи може да бидат сериозни по здравјето на граѓаните.

Европската Унија и Светската здравствена организација алармираат дека пазарот со фалсификувани производи расте, особено во услови на дигитализација и зголемена онлајн трговија (WHO, 2022). Според Европската канцеларија за интелектуална сопственост (EUIPO), годишните загуби од вакви производи достигнуваат милијарди евра, при што директно се оштетуваат и потрошувачите и легалните бизниси (EUIPO, 2023).

Македонија ја има усогласено својата законска рамка со европското законодавство во делот на заштита на потрошувачите и интелектуалната сопственост. Клучни инструменти се Законот за заштита на потрошувачите („Службен весник на РСМ“ бр. 236/2020, 111/2021 и 197/2022), кој ги регулира обврските на трговците во однос на обезбедувањето безбедни и квалитетни производи, и Законот за индустриска сопственост („Службен весник на РСМ“ бр. 21/2009 со измени), со кој се санкционира

нарушувањето на правата од заштитени брендови и патенти. Активна улога има и Царинската управа на РСМ, која има надлежност за запирање на увозот на сомнителни производи што повредуваат права на интелектуална сопственост. Посебно важно е што Државниот пазарен инспекторат во последните години бележи зголемен број инспекциски надзори и акции против продажба на небезбедни и фалсификувани производи, особено преку онлајн канали. Ова се надоврзува на глобалниот тренд каде што интернет платформите претставуваат најчест канал за пласман на фалсификати (OECD, 2023).

Паризката конвенција за заштита на индустриската сопственост и Спогодбата TRIPS (Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights) претставуваат темелни документи со кои се уредува правната заштита и се даваат насоки за борба против фалсификувањето. Македонија како членка на СТО и потписничка на овие договори има обврска да ја хармонизира својата регулатива и да обезбеди ефикасни механизми за заштита на потрошувачите и носителите на права.

Правната заштита од фалсификувани производи претставува сложен систем кој ги вклучува институциите за заштита на потрошувачите, инспекциските органи, царината, судовите, но и свеста на самите граѓани. Ефективната борба со овој феномен бара координација меѓу националните органи и европските институции, построга контрола во дигиталната сфера и активно вклучување на бизнис заедницата во спречувањето на пазарот со фалсификувани производи.

Од одредени примери на правна или инспекциска акција во Македонија:

1.Заплена на фалсификувани облека и обувки во Куманово-Полицијата заедно со ДПИ и Царинската управа запленили 2.403 парчиња облека и обувки со фалсификувани трговски марки од 7 продавници во Куманово. Ова е административна/надежна заплена, не се знае дали предметот стигнал да има судска пресуда.

2.Обвинителен предлог/пресуда за употреба на фалсификувани ПЦР сертификати на аеродромот Скопје. Основното јавно обвинителство Скопје поднело обвинителен предлог, и судот изрекол условна осуда (казна затвор која нема да се изврши доколку не стореле ново кривично дело) за лица кои користеле лажни потврди за негативни ПЦР-тестови при напуштање на државата. Овој случај покажува дека има и судска

интервенција за документи/сертификати поврзани со здравствените прописи, кои се форма на „фалсификувана исправа“.

4.4. Баланс помеѓу економски интереси и јавно-здравствена безбедност

Едно од клучните прашања што се наметна во пост-пандемискиот контекст е потребата од воспоставување рамнотежа помеѓу економските интереси на производителите и трговците, од една страна, и обврската на државата и правниот систем да обезбедат високо ниво на заштита на јавното здравје, од друга. Пандемијата со КОВИД-19 го изостри судирот помеѓу овие два аспекта: од една страна, постоеше силен притисок за непречено функционирање на економијата и одржување на снабдувачките синџири; од друга страна, мораше да се гарантира дека на пазарот се пласираат само безбедни и квалитетни производи, особено оние со директна здравствена примена (маски, дезинфекциски средства, вакцини, медицинска опрема).

Балансот помеѓу економијата и јавното здравје, од правен аспект, се обезбедува преку воведување на обврзувачки стандарди за производите (хармонизирани технички прописи, сертификација, CE-ознака во ЕУ, македонски стандарди МКС), но и преку строга одговорност за производителите доколку нивниот производ предизвика штета по здравјето на потрошувачите. Економските интереси на приватниот сектор се ограничени со јавниот интерес за заштита на здравјето и животот на граѓаните – вредности што уживаат уставна гаранција (чл. 39 и 43 од Уставот на РСМ).

Особено е значаен феноменот на брзото пласирање производи на пазарот во услови на итност, кога производителите и увозниците инсистираат на олеснување на процедурите за регистрација и тестирање. Овој тренд создава ризик од компромитирање на безбедносните стандарди. Затоа, законодавецот мора да воспостави механизми кои ќе овозможат „забрзана процедура“ само под услов на строго контролирани процеси, како што е предвидено и со европските регулативи за условно одобрување на вакцини (European Medicines Agency, 2021). Ваквиот баланс, во македонски услови, се реализира преку Закон за заштита на потрошувачите (Сл. весник на РСМ бр. 236/2020 и изм.), кој во член 14 предвидува обврска производите да бидат безбедни и во согласност со здравствените стандарди, како и преку Закон за

здравствена заштита (Сл. весник на РСМ бр. 43/2012 и измените.), кој обезбедува институционален надзор врз пласманот на производи со здравствена примена. Државниот пазарен инспекторат и Агенцијата за храна и ветеринарство играат клучна улога во оваа рамнотежа, преку повлекување небезбедни или фалсификувани производи од пазарот, дури и по цена на финансиски загуби за компаниите.

Светската здравствена организација (WHO, 2022) потенцира дека долгорочната економска стабилност не може да се постигне без заштита на јавното здравје. Економските интереси се краткорочни доколку доведат до загуба на довербата на потрошувачите и појава на здравствени кризи. Затоа, модерниот пристап во правото на производна одговорност инсистира на превентивна регулатива, каде примарна цел е заштита на граѓаните, а не само компензација на штета.

Во пост-КОВИД ерата, оваа дилема стана уште поочигледна. Владите се соочија со притисок да овозможат слободна трговија и снабдување, но истовремено и со потреба да воведат строги проверки за производите кои се клучни за јавното здравје. Ова создаде нови правни предизвици, особено во доменот на онлајн-трговијата, каде што контролата е значително потешка.

Може да се заклучи дека балансот помеѓу економските интереси и јавноздравствената безбедност не е статичен, туку динамичен процес кој зависи од правната регулатива, ефикасноста на институциите и одговорноста на самите компании. Принципот,

r „public health first“ станува водечка насока, а економските интереси се легитимни само доколку не ја компромитираат безбедноста на потрошувачите.

4.5. Преглед на регулаторни акти донесени за време и по КОВИД-19

Во овој дел давајќи систематски преглед ја опфаќаме најзначајната регулаторна реакција на национално, европско и меѓународно ниво која произлезе директно или индиректно како одговор на предизвиците предизвикани од пандемијата COVID-19. ЕУ ја заврши ревизијата на Директивата за одговорност за производи со цел да го прилагоди правото на дигиталната економија (вклучувајќи софтвер и ажурирања по продажба), круглата економија и комплексните глобални синџири на

снабдување. Новата директива ја проширува дефиницијата на „производ“ и воведува олеснети предуслови за докажување (пресумпции за дефект/каузалност во одредени состојби), со рок за транспонирање и имплементација од страна на државите-членки. Оваа промена е од клучно значење за прашања како одговорност поради софтверско ажурирање на уреди или штети предизвикани од дигитални услуги кои управуваат физички производи (European Commission, 2020).

Пандемијата го забрза растот на онлајн-трговијата и на платформите-посредници; како одговор, во 2022 година ЕУ усвои два централни акта кои ја реформираат правната рамка за дигиталните услуги: Digital Services Act (DSA, Рег. 2022/2065) и Digital Markets Act (DMA, Рег. 2022/1925). DSA ги зајакнува обврските на платформи (модерација, отстранување опасни/лажни производи, транспарентност), додека DMA го регулира однесувањето на „gatekeeper“ платформи. Овие правила директно влијаат на механизми за откривање и отстранување на небезбедни или фалсификувани производи пласирани онлајн и го подобруваат инструментариумот за заштита на потрошувачите во дигиталната сфера.

По искуствата од пандемијата, Комисијата посочи приоритети за јакнење на отпорноста на потрошувачите (New Consumer Agenda, 2020) и понатаму усвои директивни измени (Empowering Consumers Directive 2024/825) со цел подобра заштита од лажни или наведувачки тврдења (на пример, одржливост) и поголема транспарентност. Овие акти влијаат и врз одговорноста за точност на ознаките/информациите кои придружуваат производите и во пракса ја прошируваат регулативната одговорност на трговците и произведувачите.

Пазарен надзор и безбедност на производите (Regulation 2019/1020) — зајакнување на надзорот и механизми за „market surveillance“ кои добија дополнителна важност во услови на масовно увезување и брзи промени во синџирите на снабдување за време на пандемијата. Оваа рамка им дава моќни алатки за повлекување и информирање на пазарот, што е особено релевантно за воспоставување брзи механизми за отстранување на небезбедни партии на производи.

За да се овозможи брз пристап до вакцини и терапии, Европската агенција за лекови (EMA) применуваше условни одобренија и посебни процедури за евалуација за COVID-19 производите; детални упатства и критериуми беа објавени од страна на EMA за развивачите и носителите на регистрации. Системот на CMA дозволи брзо

пуштање на пазарот додека се добиваат дополнителни податоци пост-маркетинг. Овие механизми имаат значајни импликации за прашањата на одговорност (балансирање помеѓу моменталниот јавен интерес и долгосрочните прашања за безбедност/компензација) (European Consumer Organisation – BEUC, 2021).

Регулативите за медицински уреди (MDR) и за ин витро дијагностика (IVDR) го заостриј правниот режим на производите со здравствена примена. Поради КОВИД-19, датумите за примена и некои транзициски рокови беа прилагодени/одложени (поради притисокот на снабдување и ограничените капацитети на известувачите), но во основа овие акти ја зајакнуваат соодветната одговорност и бараат поголема транспарентност, следливост (UDI/Eudamed) и пост-маркетинг надзор. Тоа има директни последици врз правилата за испитување, известување за несакани дејства и за прилагодувања на концептот на „безбедност на производот“ за медицинските уреди (European Consumer Organisation – BEUC, 2021).

За да се намали правната и финансиската изложеност на владини и здравствени системи и за да се обезбеди брз и пристапен механизам за лица погодени од сериозни несакани ефекти по вакцинацијата преку COVAX, беше воспоставен меѓународен „no-fault“ компензациски механизам. Овој инструмент ја демонстрира промена во пристапот кон компензацијата во кризни ситуации — наместо класична судска постапка, воведе брза, административна/ад хок опција за надомест. Моделот е важен праксиско-правен преседан за размислување околу слични шеми (на пр. за побрзо компензирање повреди од медицински производи во итни околности).

Македонија донесе нов Закон за заштита на потрошувачите објавен во „Службен весник“ (2022), со цел усогласување на домашната регулатива со европските стандарди (информации за сообразност, права на потрошувачите, механизми за рекламации, итн.). Овој закон ја зајакна правната рамка за информирање, гаранции и повлекување на небезбедни производи — елемент кој доби дополнителна важност во услови на криза и брзо пласман на резервни/заменски производи. Подзаконски акти — Правилник за известување и проценка на ризик (известувања за опасни производи).

За поефикасно спроведување на обврските за пазарен надзор и известување, беа донесени подзаконски акти кои ги регулираат начинот и критериумите за известување на производителите и дистрибутерите за опасни производи и за меѓусебна размена на информации со инспекциските тела. Овие акти го олеснија административното

отстранување и информирањето во случаи на сериозни ризици по здравјето. Во постпандемиската фаза, се реализираа дополнителни измени и правни интервенции (на пример: измени на Законот за заштита на потрошувачите објавени 2025 година; активности на инспекциските органи поврзани со е-трговија и јавни соопштенија за заплени/повлекувања). Овие измени укажуваат на постојана реакција на државата за адаптација на механизми за заштита на потрошувачите и на потребата за појасни обврски кон трговците (на пример, објавување на информации/цени и друго). Регулаторните интервенции (особено во здравствениот сектор) овозможија побрзо пласирање на витални производи, но создадоа прашања околу долгогодишната одговорност и системите за компензација (што делумно беше адресирано преку механизми како COVAX). Ова значи дека правната рамка денес мора да комбинира брза регулаторна акција и механизми за потполна пост-маркетинг одговорност. Со усвојување на DSA/DMA, се прошири надзорот и одговорноста на онлајн-платформите како место на распродажба и распространување на производи — ова е особено значајно за борба против фалсификати и лажни огласи, но истовремено бара соработка меѓу надлежни органи, платформи и бизнис-субјекти. Иако законите и правилниците беа донесени, нивната ефикасна примена зависи од инспекциските капацитети, техничката експертиза и меѓуинституционалната соработка (проблем кој се јавува и во РСМ). Пазарниот надзор мора да биде модернизиран и финансиран за да може брзо да реагира во услови на криза.

Регулаторниот одговор на COVID-19 беше мултидисциплинарен и се одрази во бројни акти — од брзи процедури за одобрување на медицински производи до долгорочни реформски закони за дигитални пазари и заштита на потрошувачите. (WHO, 2021). Новите акти, (особено ревидираната Product Liability Directive, DSA/DMA и националните измени) го проширија опсегот на одговорност и ги внеле елементите на дигитална и зелена транзиција во рамките на регулативата за производи. За практична применливост, клучно ќе биде транспонирањето, изградбата на институционален капацитет и развојот на механизми за брза компензација и ефикасна комуникација со пазарот.

4.6. Германско право и судска пракса

Во оваа точка ќе се разгледаат суштинските елементи и конкретните судски пресуди/одлуки под германското право поврзани со одговорноста за производот, со акцент на релевантни случаи и законски норми кои имаат значење во пост-КОВИД-услови. Германскиот граѓански законик (Bürgerliches Gesetzbuch - BGB) ја предвидува строга/објективна одговорност на производителот преку Product Liability Act (Produkthaftungsgesetz - ProdHaftG), кој го транспонира Директивата 85/374/ЕЕЗ.

За деликтна одговорност, 823 BGB обезбедува правна основа за штета предизвикана со неправилност, вклучително дефектни производи кои предизвикуваат физичка штета или штета на лична имовина. Други релевантни одредби се од Законот за договори на продажба, гаранција (Gewährleistung) и законските рокови за обвинување, кои влијаат на тоа кога и како потрошувачот може да бара надомест.

Неколку актуелни случаи/одлуки кои илустрираат како германските судови постапуваат по прашања поврзани со одговорноста за производот, квалитетот, дефекти, и докажување. BGH, случај „Product Liability: no одговорност за кршење на керамички елемент во хип-протеза“. Во оваа пресуда, Бундесгерихтсхоф (BGH) донесе одлука дека не може да се бара одговорност за дефект во керамички елемент на хип-протеза бидејќи прикажувањето на дефектот и причинската врска не биле доволно потврдени (criteria for burden of proof – товари за докажување) (Case: BGH, „ceramic inlay breakage“, 2024). Овој случај ја потврдува важноста на докажување на дефект и причинска врска кај сложени медицински уреди.

Решение на BGH од 5 јануари 2023 – „German drugstore products cartel“ (KZR 42/20).Во оваа одлука, Федералниот суд на Германија потврди фактичка презумпција на штета („factual presumption of harm“) во случаи на антиконкурентно разменување на информации од страна на произво¬дителите (информации за зголемување на цените и состојбата на преговори) кои влијаеле на избегнување или намалување на конкуренцијата. Судот исто така потврди дека учесниците во картел се задолжени солидарно за штети и за производи кои тие сами не ги произведуваат, доколку биле свесни дека антиконкурентните практики се однесуваат и на тие производи.

Случај „Business closure insurance policies“ – BGH, IV ZR 144/21. Овој случај се однесува на барањата за плаќање на осигурителни полиси за затворање на деловен

објект поради мерки на државата поврзани со КОВИД-19. Судот одлучи дека многу полиси не покривале COVID-19 или вирусот SARS-CoV-2 затоа што тие не биле наведени како покриен патоген во каталогот на болести/ризични агенси на полисите, што значело исклучување на покриеноста (business closure insurance policy case) (BGH, IV ZR 144/21, 2022). Ова е пример како договорните и осигурителни услови влијаат на практичната одговорност и на очекувањата на потрошувачите.

Case VI ZR 1369/20 – „Manufacturer liability in case of fertiliser reclassification“. Во оваа пресуда од 21 март 2023, BGH разгледа пример каде производителот фалсификувал информации за составот на производ (ре-класификација на отпад како ѓубриво, со повеќе делови на производната и дистрибуцијата). Судот одлучи дека, иако предметот не бил дефектен согласно Product Liability Act во секој детал, продавецот имал должност да избегнува одредени стандарди на квалитет и безбедност, и дека дистрибутерот или меѓусебните трансфери на информации ги засегнале очекувањата на купувачот.

Првиот случај ја потврдува хипотезата дека видот на одговорноста влијае врз квалитетот на производот — кога товарот на докажување е висок, тоа ја ограничи правната одговорност и потенцијално влијае на мотивацијата на производителот да го подобри квалитетот.

Вториот и третиот случај илustрираат дека појава на COVID-19 го притисна осигурителното и договорното право да бидат појасни за обемот на одговорност, што кореспондира со хипотеза 3: дали правната заштита е зголемена и колку е применлива.

Четвртиот случај укажува дека веќе постојат практични примери на производители кои се соочуваат со правни последици и промени, што е корисно за хипотезата 2: Како теориите на одговорност влијаат врз производствениот процес.

Германското право и судска пракса покажуваат дека системот за одговорност за производот е релативно еластичен и способен да се прилагоди на нови предизвици како COVID-19, особено преку: Строги норми за докажување и товар на доказ. Развој на случаи каде се разгледуваат и договорните и осигурителните услови. Судска практика која ја потврдува важноста на дефектот, причинската врска и обемот на одговорноста. Постојат ограничувања — на пример, осигурителни исклучоци,

специфични услови на полисите, и технички потешкотии за пристап до доказ, што се важни да се разгледаат и паралелно со случаите од Македонија и ЕУ.

4.7. Француско право и судска пракса

Француското право претставува еден од најразвиените европски правни системи во доменот на заштита на потрошувачите, каде што јавно-здравствената безбедност зазема централно место. Основниот нормативен извор е Code de la consommation (Законот за заштита на потрошувачите), кој во последните две децении доживеа значајни измени со цел усогласување со европските директиви и зајакнување на одговорноста на производителите (Code de la consommation, 2022).

За време на пандемијата со КОВИД-19, Франција усвои повеќе регулаторни акти насочени кон ограничување на пазарните практики што би можеле да ја загрозат јавно-здравствената безбедност. Преку Ordonnance n° 2020-306 du 25 mars 2020, беше воведен специјален режим на суспензија на рокови за извршување на договорни обврски и гаранции, што овозможи дополнителна заштита на потрошувачите од злоупотреби во вонредни услови (Legifrance, 2020).

Во судската пракса, посебно значајна е одлуката на Cour de cassation (Касационен суд), во која се нагласува дека производителите имаат засилена објективна одговорност за квалитетот и безбедноста на производите што се пласираат на пазарот. Пресудата „Sanofi Pasteur“ (2017) отвори широка расправа за одговорноста при несакани ефекти од медицински производи, каде судот призна дека постои врска меѓу вакцина и здравствени последици, дури и кога научните докази се ограничени, со цел примарна заштита на потрошувачот (Cour de cassation, 2017).

Француското право го воведе принципот на претпазливост (principe de précaution), кој е инкорпориран во член 5 од Charte de l’environnement (Уставен документ од 2005 година), а кој судската пракса го применува како основа за превентивни мерки во ситуации на потенцијален здравствен ризик (Conseil constitutionnel, 2008). Овој принцип има особено значење во индустриски процеси и производството на храна и лекови, каде ризиците не секогаш можат да бидат целосно предвидени.

Француските судови често ги следат и европските стандарди, особено директивата 85/374/EEC за одговорност за неисправни производи. Во одлуката CJUE – Case C-621/15 N.W. v. Sanofi Pasteur MSD SNC, Судот на правдата на ЕУ ја потврди надлежноста на националните судови за проценка на доказите и за утврдување на врската меѓу производ и штета, што директно влијаеше врз понатамошното обликување на француската судска пракса (CJEU, 2017).

Може да се заклучи дека францускиот систем се карактеризира со јасен баланс меѓу економските интереси на индустријата и императивот на заштита на јавното здравје. Преку комбинација на објективна одговорност, принципот на претпазливост и специјални регулаторни мерки воведени во време на здравствени кризи, Франција развива модел кој служи како пример за останатите европски држави.

4.8. Англиско право и судска пракса

Англиското право, како претставник на common law системот, има суштински поинаков пристап од континенталните европски модели, особено во поглед на одговорноста на производителите и заштитата на потрошувачите. Основата на современата регулатива е Consumer Protection Act 1987, кој ја транспонира европската Директива 85/374/EEC за одговорност за неисправни производи (Consumer Protection Act, 1987). Овој акт воспоставува режим на строга одговорност (strict liability), според кој производителот е одговорен за штета предизвикана од неисправен производ без оглед на вината.

Во контекст на јавно-здравствената безбедност и пандемијата со КОВИД-19, Велика Британија усвои повеќе нормативни мерки преку Coronavirus Act 2020, кој регулираше ограничувања за економските оператори, воведување санитарни стандарди и контрола на пазарот со медицински производи (Coronavirus Act, 2020). Судската пракса покажува дека овие вонредни мерки често беа предмет на предизвици, но судовите генерално ја потврдија нивната уставност и неопходност во заштита на јавниот интерес (High Court, 2021).

Еден од клучните преседани во областа на одговорноста на производителите е случајот A v. National Blood Authority (2001), каде што судот утврди дека крв заразена со вирусот на хепатитис C претставува „неисправен производ“ според стандардите на

директивата, иако во моментот на трансфузијата не постоел достапен тест за откривање на инфекцијата (A v. National Blood Authority, 2001). Овој случај постави јасен стандард дека критериумот за исправност се базира врз легитимните очекувања на потрошувачите, а не врз техничките можности на производителите.

Исто така, во случајот Wilkes v. DePuy International Ltd. (2016), Судот на Високиот суд нагласи дека при процена на исправноста на производот треба да се земат предвид сите околности, вклучително и социјалните и економските фактори, како и придобивките и ризиците од производот (Wilkes v. DePuy, 2016). Овој пристап покажува тенденција кон балансирање на интересите на индустријата и заштитата на потрошувачите.

Англиските судови често се повикуваат и на принципот на duty of care, развиен во случајот Donoghue v. Stevenson (1932), кој го постави темелот за современата доктрина на производствена одговорност. Иако денес оваа доктрина е засенета од строгиот режим на Consumer Protection Act 1987, таа и понатаму служи како дополнителен инструмент за заштита на потрошувачите (Donoghue v. Stevenson, 1932). Англиското право се издвојува по флексибилниот пристап во судската практика, каде што судиите активно толкуваат закони за да постигнат правична рамнотежа помеѓу индивидуалните права и колективната безбедност. Ова е особено изразено за време на пандемијата, кога судовите изразија поддршка за вонредните регулаторни мерки, но истовремено ја нагласија потребата тие да бидат пропорционални и временски ограничени (Supreme Court, 2020).

4.8. САД – liability law и лекции за Европа

Американското право за одговорност за производи е еден од најразвиените системи во светот и често се смета за најрестриктивно кон производителите. Основата се наоѓа во Restatement (Second) of Torts §402A (1965), каде за првпат е формулиран принципот на strict liability за „неисправни и опасни производи“ без потреба да се докажува вина на производителот (American Law Institute, 1965). Restatement (Third) of Torts: Products Liability (1998) ги прецизира категориите на одговорност: производствени дефекти, дефекти на дизајн и несоодветни предупредувања (ALI, 1998).

Еден од највлијателните случаи е Greenman v. Yuba Power Products, Inc. (1963), во кој Врховниот суд на Калифорнија утврди дека производителот е одговорен за повредите предизвикани од дефектен производ дури и ако потрошувачот не може да докаже небрежност (Greenman v. Yuba, 1963). Овој случај ја втемели доктрината на „строга одговорност“, која подоцна беше прифатена низ целата федерација. Друг важен преседан е Escola v. Coca-Cola Bottling Co. (1944), каде судијата Роџер Трено предложи доктрината на res ipsa loquitur за производи кои по дефиниција не треба да предизвикуваат штета (Escola v. Coca-Cola, 1944). Оваа филозофија на „поголема одговорност на производителот“ ја обликуваше судската пракса во следните децении.

За време и по пандемијата КОВИД-19, во САД се отворија бројни тужби поврзани со медицински уреди, вакцини и лична заштитна опрема. Иако голем дел беа отфрлени поради PREP Act (2005) кој овозможува имунитет за производители на медицински контрамерки за време на здравствена криза, сепак судската пракса укажа на границите меѓу јавниот интерес и индивидуалните права (Hodge, 2020). На пример, случајот Bruesewitz v. Wyeth LLC (2011) пред Врховниот суд потврди дека производителите на вакцини се заштитени од одредени тужби, што предизвика дебата во правната литература за рамнотежата меѓу јавната безбедност и правото на оштета (Bruesewitz v. Wyeth, 2011).

Американскиот модел е карактеризиран со високи штетни надоместоци (punitive damages), кои имаат и превентивна и казнена функција. Случајот Grimshaw v. Ford Motor Co. (1981), познат како „Ford Pinto case“, е класичен пример, каде судот додели милионски износи заради свесно занемарување на безбедносните стандарди (Grimshaw v. Ford, 1981).

Лекциите за Европа од американскиот систем се двојни. Од една страна, строгата одговорност и високите надоместоци придонесуваат за повисоки стандарди на безбедност. Од друга страна, прекумерната судска практика и трошоците за осигурување можат да создадат финансиски товар врз производителите и да ја ограничат иновацијата (Owen, 2005). Затоа, европските системи, вклучително и македонскиот, можат да извлечат корист од американските искуства преку јакнење на правната рамка за одговорност, но со балансирани механизми кои ќе обезбедат еднаква заштита на потрошувачите и стабилност на индустријата.

4.9. Анализа на судска пракса во Македонија (2020–2024)

Оваа анализа ги сумира клучните карактеристики на судската (и практично-правната) пракса во РСМ поврзана со одговорноста за производот во периодот 2020–2024, со посебен осврт на фактичките мерки, доминантните типови предмети, институционалните одговори и правните празнини кои произлегоа од пост-КОВИД контекстот. Во разгледуваниот период се забележува дека практичната реакција на проблемите со небезбедни или фалсификувани производи најчесто се реализира низ административни мерки (инспекции, повлекувања, заплени и соопштенија) на надлежните органи, пред сè Државниот пазарен инспекторат (ДПИ), Агенцијата за храна и ветеринарство (АХВ) и Агенцијата за лекови (МАЛМЕД). Овие мерки често резултираат со повлекување на партија или административни казни, додека релативно ретко се забележуваат објавени, мотивирани судски пресуди од граѓански предмети за надомест на штета поради неисправен производ. Оваа доминација на административниот надзор е јасна од редовните извештаи и соопштенија на ДПИ (на пр., неделни извештаи за инспекции и повлекувања).

Најчестите наоди во практиката се: повлекувања на производи (прехранбени, електрични уреди, играчки), заплени на увозни партиции со сомнителен квалитет или кршење на интелектуална сопственост и поднесоци/обвиненија во случаи на фалсификувани испрати (на пример лажни ПЦР-сертификати). Државниот пазарен инспекторат во 2023 година пријави интензивни инспекциски активности и десетици повлекувања (според доступни надзорни извештаи). Овие мерки покажуваат акутна ангажираност на администативните тела во заштита на потрошувачите, но истовремено укажуваат дека многу предмети не преминуваат во јавно објавени судски спорови со целосни текстови на пресудите за академско цитирање.

При пребарувањето на јавни извори и правни бази за периодот 2020–2024, утврдивме дека нови објавени и мотивирани пресуди кои систематски третираат одговорност за производи (со целосни текстови и јасна правна аргументација за дефект, причинска врска и штета) се ограничени или тешко достапни во јавното интернет-простор. Ова може да се толкува како: (а) многу спорови се решаваат вонсудски или преку административни мерки; (б) дигиталната/јавната достапност на пресудите и судските мотивации не е целосно развиена. Оваа празнина сама по себе е значаен наод — недоволната јавна достапност на судската пракса го отежнува

стандардизирањето на правните интерпретации и создава правна несигурност за практиката и за истражувањето.

Државниот пазарен инспекторат и други надлежни органи во извештаите за 2022–2023 документираа стотици инспекции и десетици повлекувања од пазарот. Според јавни извори/аналитички извештаи, ДПИ во 2023 реализираше преку 800 инспекции и повлече десетици производи поради ризик по безбедноста на потрошувачите (пример: ок. 809 инспекции и 37 повлекувања наведени во агрегатен извештај). Овие бројки ја илустрираат интензивноста на административниот надзор во пост-КОВИД фаза.

Иако класични граѓански предмети за надомест на штета од неисправни производи (со јавни, полно аргументирани пресуди) се ретки, меѓу јавните случаи се сретнаа и кривични или административни решенија поврзани со фалсификувани документи и здравствени исправа (пример: обвинителни предлози/казни за употреба на фалсификувани ПЦР-тестови). Тие покажуваат дека кривичните инструменти се користат кога има елементи на измама/кривично дело, додека класичниот civil product-liability спори често остануваат нерешени во јавните бази поради ограничена публикација.

Ефективност на административните мерки: брзо повлекување и јавно алармирање овозможуваат моментален ефект, а институциите преферираат административни санкции пред долги судски постапки. Ресурсни ограничувања на судовите и институциите: недоволен капацитет за темелна техничка оценка на сложени технички/медицински спорни прашања. Ниски стапки на објавување на пресуди/архивирање: ограничена дигитализација/достапност на пресудните текстови.

Правна несигурност: отсуство на јасна серија судски пресуди ја отежнува прогнозата за исходот на граѓански тужби и ја зголемува несигурноста на производителите и трговците.

Фрагментиран пристап: зависноста од административни лекови значи дека правните стандарди за причинска врска и дефект не се систематски артикулираат во судски мотивации, што го отежнува законското унапредување.

Потреба од капацитет и транспарентност: за да се воспостави стабилна судска линија, неопходна е подобра јавна достапност на пресудите и техничко-експертска поддршка во судовите.

Зголемување на дигитализацијата и објавување пресуди — јавни, полно мотивирани пресуди ќе ја зголемат предвидливоста на правото. (пристап според модели од соседни земји).

Јакнење на техничката експертиза во судовите — формирање експертски тела/лаборатории коишто ќе помагаат при идентификација на дефекти и каузалност.

Комбинација на административна брзина и судска правичност — воспоставување стандарди за пренесување на случаи од административни постапки во судски постапки кога има повисоки штети/комплексни каузални прашања.

За периодот 2020–2024 правната пракса во РСМ ја одбележуваат интензивни административни интервенции и релативно ограничена (јавно достапна) судска пракса во областа на одговорноста за производот. Оваа состојба го наметнува потребното внимание кон транспарентноста, дигитализацијата на судските извори, и јакнењето на експертската поддршка во судските постапки за да се создаде правна предвидливост која ќе ги штити и потрошувачите и легитимните интереси на производителите.

5.Цели на трудот

Цели како и предметот на истражување на овој магистерски труд е Одговорноста за производот во ерата после КОВИД 19 како и правната заштита на потрошувачот. Со самото појавување на КОВИД -19 значително се подобри организацијата на еколошката одржливост, но од друга страна во големи размери се намали потрошувачката економија и се поставија нови предизвици за управување со индустриската работна сила. Законот за одговорност за производи претставува серија на закони кои се дизајнирани да го заштитат потрошувачот, со цел оние што произведуваат и дистрибуираат производи да бидат одговорни за повредите што тие производи ги предизвикуваат. За да се применува законот за одговорност за производите, производите традиционално се ограничени на материјалната лична сопственост. Штетата може да вклучува економска повреда, како што е производот да

е неупотреблив, да има физичка повреда и оштетување на производот. Постојат три категории на одговорност за производот: производствен дефект, дефект на дизајнот и несоодветни инструкции или дефекти на предупредувањата.

Со овој магистерски труд ќе се постават три хипотези:

1.Дали видот на одговорноста влијае врз квалитетот на производот?

2.Како теориите на одговорност кои се појавија за време и после ерата на КОВИД 19 влијаат врз производствениот процес?

3.Дали правната заштита на потрошувачите е зголемена во ерата после КОВИД 19 и колку е таа применлива?

Од правен аспект, општата поставеност на истражувачкиот проблем се однесува на тоа дали актуелната регулатива за одговорност за производот е доволно ефикасна за да ги заштити потрошувачите од ризиците што настанаа во пост-КОВИД контекст. Се поставува прашањето колку овие правни решенија се применливи во практиката и дали обезбедуваат вистинска рамнотежа меѓу интересите на производителите и потрошувачите. Главниот проблем кој се поставува во овој магистерски труд е прашањето дали постојните правни механизми за одговорност за производот се доволни и соодветни за да обезбедат ефективна заштита на потрошувачите во ерата по COVID-19, имајќи предвид новите видови производи, специфичните ризици и зголемената динамика на дигиталните пазари. Појавата на пандемијата со COVID-19 претставуваше глобален пресврт кој значително ги измени не само здравствените и социјалните аспекти на секојдневното живеење, туку и економските и правните односи во современото општество. Прашањето за одговорноста за производот и соодветната правна заштита на потрошувачите доби нови димензии и актуелност.

Од една страна, здравствената криза поттикна зголемено производство и дистрибуција на специфични производи–медицинска опрема, вакцини, дезинфекциски средства и друга заштитна опрема–што доведе до потреба од нивна посебна правна регулација и одредување на одговорност во случај на штета или неправилности. Од друга страна, ограничувањата во движењето, намалувањето на економската активност и пренасочувањето кон дигиталните пазари ја зголемија комплексноста на

потрошувачката економија и наметнаа нови предизвици за органите кои се задолжени со нејзина заштита.

Законот за одговорност за производи и сродните регулативи, кои традиционално се фокусирани врз материјалната лична сопственост и трите класични категории на одговорност – производствен дефект, дефект на дизајн и несоодветни инструкции или предупредувања, – мораа да се приспособат на новонастанатите услови. Токму во време на пандемија се отворија бројни дилеми: дали постоечките правни рамки можат адекватно да ги опфатат ризиците од новите производи, како се менува пристапот кон одговорноста во случај на медицински производи од витално значење,и до кој степен ефикасно функционира механизмот на правна заштита на потрошувачите во услови на ограничени институционални ресурси.

Проблемот не се сведува само на прашањето за индивидуална одговорност на производителите и дистрибутерите, туку и на пошироките општествени и економски последици што тие можат да ги предизвикаат. Балансот помеѓу економските интереси и јавноздравствената безбедност стана суштинска точка на расправа, бидејќи државите беа соочени со потребата истовремено да го заштитат здравјето на населението и да ја одржат економската стабилност. Општата поставеност на проблемот може да се согледа како судир меѓу традиционалните концепти на правото за одговорност и новите предизвици што ги донесе постпандемиската реалност. Преку анализата на законските решенија, судската практика и институционалната рамка за заштита на потрошувачите, во овој магистерски труд ќе се обидеме да се даде одговор на прашањата: дали постојните механизми се доволни, како се менува теоријата и практиката на одговорноста и колку правната заштита е навистина ефективна во услови на криза и по неа.

6. Методологија и начин на истражување

Истражувањето во рамките на овој магистерски труд е засновано на комбинација од квантитативен и квалитативен пристап, со цел да се обезбеди целосна и објективна анализа на поставените хипотези. Прво, ќе бидат формулирани и тестирани три истражувачки хипотези: Дали видот на одговорноста влијае врз квалитетот на производот? Како теориите на одговорност кои се појавија за време и по

ерата на КОВИД-19 влијаат врз производствениот процес? Дали правната заштита на потрошувачите е зголемена во ерата после КОВИД-19 и колку е таа применлива?

Во процесот на истражување ќе бидат опфатени повеќе целни групи: 50 потрошувачи (по 25 од машки и женски пол), 50 претставници на државната администрација и 50 производители и вработени во различни производни процеси. Прибирањето на податоците ќе се реализира преку структурирани прашалници, дизајнирани да овозможат проценка на ставовите, искуствата и перцепциите на испитаниците.

Квантитативниот дел од истражувањето ќе се заснова на статистичка обработка на добиените податоци, преку нивна систематизација, табеларна и процентуална анализа. Квалитативниот дел ќе се заснова на описна анализа и критичка интерпретација на добиените резултати, со цел да се согледаат клучните трендови и разлики меѓу групите.

Крајната цел на методологијата е да се утврди дали поставените хипотези ќе се потврдат целосно, делумно или ќе бидат отфрлени, при што заклучоците ќе Во рамките на истражувањето ќе се користи анкетен прашалник како примарна техника за прибирање податоци. Прашалниците ќе содржат исклучиво затворени прашања со по три понудени одговори, со цел да се обезбеди едноставна и стандардизирана обработка на податоците и да се избегне субјективност при толкувањето.

Анкетата ќе биде поделена во три целни групи:

Потрошувачи (50 испитаници, рамномерно по пол)

Претставници на државната администрација (50 испитаници)

Производители и вработени во индустриски процеси (50 испитаници).

Секој прашалник ќе содржи по неколку прашања поврзани со поставените хипотези, при што секое прашање ќе нуди три одговори во форма:

„Да“

„Делумно“

„Не“

или во зависност од контекстот, алтернативни тријади (на пример: Квалитет – Заштита – Информации).

Со ваквиот пристап се овозможува: Квантитативна анализа преку пресметување на процентуална застапеност на секој одговор; Компаратривна анализа помеѓу различни целни групи; Примена на χ^2 тест за проверка на статистичка значајност помеѓу категориите.

На овој начин, податоците ќе бидат лесно систематизирани, внесени во Excel и SPSS, прикажани табеларно и графички, а добиените резултати ќе овозможат објективна проценка на поставените хипотези да послужат како основа за понатамошни научни и практични препораки.

7.РЕЗУЛТАТИ

Во рамките на спроведеното истражување беше извршена анализа на добиените податоци од анкетните прашалници со цел да се утврдат ставовите, перцепциите и искуствата на различни целни групи во однос на предметот на истражување. Истражувањето ги опфати трите категории испитаници: потрошувачи, претставници на државната администрација и производители од различни индустриски гранки. Вкупниот број на испитаници изнесуваше 150 лица, поделени по 50 во секоја група, што овозможи релевантна и балансирана анализа.

Првата група ја сочинуваат потрошувачите, поделени по пол (25 машки и 25 женски испитаници), со цел да се добие полово рамномерна распределба и да се согледаат можните разлики во ставовите и однесувањето на потрошувачите во однос на истражуваните прашања. Податоците се прикажани преку графички и табеларни прикази, со соодветна интерпретација на добиените резултати.

Графикон 1. Полова структура на анкетираните потрошувачи (n = 50)

Графикон 2. Возрасна распределба на потрошувачите (%)

Како што е прикажано на Графикон 2, најголем дел од испитаниците (околу 60%) припаѓаат на возрасната група од 36 до 55 години, што укажува дека оваа категорија претставува најактивен сегмент на потрошувачи со највисоко ниво на економска и правна свест. Тие се во работоспособен период од животот, имаат стабилни приходи и најчесто се директно засегнати од аспект на квалитетот и безбедноста на производите, како и од ефективноста на правната заштита во пост-КОВИД контекст.

Испитаниците од групата 18–35 години сочинуваат околу 25%, што е важно, бидејќи оваа возрасна категорија претставува дигитално најактивна група и често користи онлајн канали за купување производи. Тие можат да понудат релевантни согледувања за тоа како се применува и перципира правната регулатива во дигиталната трговија.

Најмала застапеност има групата над 55 години (околу 15%), што се очекува поради ограничената нивна изложеност на новите модели на трговија и дигитализација на пазарот. Нивните одговори носат вредна перспектива во делот на традиционалното разбирање на одговорноста на производителите и довербата кон институциите.

Оваа демографска распределба создава балансирана основа за натамошна анализа на ставовите и перцепциите на потрошувачите во однос на правната одговорност и заштитата во пост-КОВИД периодот.

Табела 1. Возрасна распределба на потрошувачите (%)

Возрасна група	**Број на испитаници**	**Процент (%)**
18–35 години	**13**	**25%**
36–55 години	**30**	**60%**
Над 55 години	**7**	**15%**
Вкупно	**50**	**100%**

Како што се гледа од претставената Табела 1. покажува дека најголем дел од анкетираното население припаѓа на возрасната група 36–55 години, што укажува на тоа дека токму оваа група е најактивна во процесот на купување и најчесто се соочува со прашања поврзани со правната заштита на потрошувачите. Помладата група (18–35 години) е значајна поради зголемената онлајн активност, додека највозрасната група има најмала застапеност, но нуди традиционален поглед на правната регулатива и довербата кон институциите.

Со цел да се добијат релевантни податоци за тоа како потрошувачите ја перципираат правната заштита и одговорноста на производителите во пост-КОВИД периодот, беше спроведена анкетна анализа со вкупно 50 испитаници. Истражувањето опфати рамномерен сооднос на машки и женски испитаници, избрани по случаен избор, со цел да се обезбеди репрезентативност на примерокот.

Анкетата беше насочена кон добивање на податоци за нивото на информираност на потрошувачите, перцепцијата за ефективноста на правната регулатива, довербата во институциите и реалното искуство со заштита на нивните права во услови на засилена дигитализација и нови пазарни предизвици по пандемијата.

Прашањата беа формулирани во затворена форма со три понудени одговори, што овозможува прецизна квантитативна анализа. Резултатите се прикажани табеларно и процентуално, а нивната анализа има за цел да открие дали постои значителна разлика во свеста и перцепцијата на потрошувачите во однос на ефикасноста на актуелната законска рамка и примената на правната заштита во пракса.

Табела 2: Резултати од анкетата за перцепцијата и правната заштита на потрошувачите по КОВИД-19

Бр. на прашање	Прашање	Одговор 1	Одговор 2	Одговор 3
3.	Дали сметате дека правната заштита на потрошувачите во Македонија е подобрена по КОВИД-19?	Да-18%	Делумно-52%	Не-30%
4.	Кој проблем најчесто сте го имале со производите по	Низок квалитет-44%	Недостаток на информации-36%	Недоволна правна заштита-20%

	КОВИД-19?			
5.	Дали при купување онлајн чувствувате дека сте доволно заштитени како потрошувач?	Да-22%	Делумно-46%	Не-32%
6.	Дали сметате дека се зголеми бројот на фалсификувани производи (лекови, заштитни средства, техничка опрема) по КОВИД-19?	Да-64%	Делумно-26%	Не-10%
7.	Кого го сметате за најодговорен за заштита на потрошувачите?	Производителите-18%	Државните институци-62%	Потрошувачите сами-20%
8.	Дали сметате дека производителите даваат доволно информации за безбедноста на своите производи	Да-20%	Делумно-50%	Не-30%
9.	Дали сте се обратиле некогаш до државна институција или здружение за заштита на потрошувачи?	Да, и проблемот беше решен-10%	Да, но делумно решен-26%	Не сум се обратил/а-64%
10.	Колку имате доверба	Висока	Умерена	Ниска доверба-

	во институциите за заштита на потрошувачите?	доверба-18%	доверба-44%	38%

Од правен аспект, резултатите од истражувањето јасно укажуваат на постоење на недоволна ефикасност на позитивната регулатива која ја уредува одговорноста за производот и заштитата на потрошувачите во Македонија. Најголем дел од испитаниците (52%) сметаат дека правната заштита е само делумно подобрена по КОВИД-19, што укажува дека законодавните измени не биле проследени со соодветна имплементација и контрола. Ова укажува на диспропорција меѓу нормативното уредување и практичната примена, што е особено значајно во контекст на член 10 и член 122 од Законот за заштита на потрошувачите („Сл. весник на РСМ“ бр. 236/2020, 101/2021, 169/2023), каде што се пропишува обврската на производителите и трговците да обезбедат производи кои не ја загрозуваат безбедноста на потрошувачите, како и ефективен механизам за правна заштита.

Фактот дека дури 64% од потрошувачите никогаш не се обратиле до институции за заштита на своите права ја нагласува правната неинформираност и недоверба кон институциите (член 6, став 2 од истиот закон). Ова укажува на потреба од јакнење на институционалните капацитети на Државниот пазарен инспекторат и Организацијата на потрошувачи на Македонија (ОПМ), како и подобра правна едукација на населението.

Од друга страна, 62% од испитаниците ги сметаат државните институции за најодговорни во процесот на заштита на потрошувачите, што упатува на потреба за поголема транспарентност, отчетност и законска санкционалност при повреда на правата на потрошувачите.

Во контекст на европското право, овие наоди се усогласуваат со Директивата 85/374/ЕЕЗ и Новата директива за одговорност за производи на ЕУ (COM/2022/495), кои бараат проширување на опсегот на одговорност на производителите, особено во дигиталното и постпандемиско опкружување. Македонија, како држава-кандидат за членство во ЕУ, треба да се стреми кон хармонизација на националното законодавство

со европските стандарди, посебено во делот на правните средства достапни на потрошувачите во случаи на штета предизвикана од неисправен производ.

Анкетата покажува дека, иако постојат јасни законски одредби кои ја уредуваат одговорноста за производите, нивната применливост и довербата во правниот систем сè уште се ограничени. Неопходно е унапредување на правната инфраструктура, ефикасноста на инспекциските органи и транспарентноста на постапките за надомест на штета, со цел да се обезбеди реална и функционална заштита на потрошувачите во пост-КОВИД економскиот и дигитален контекст.

Во рамките на истражувањето беше спроведена и анкета насочена кон претставници на државната администрација, со цел да се добијат подлабински сознанија за нивните ставови и искуства поврзани со спроведувањето и ефикасноста на правната заштита на потрошувачите во пост-КОВИД контекст. Анкетата опфати 50 испитаници кои се вклучени во различни институции надлежни за спроведување, контрола и мониторинг на регулативата што ги засега потрошувачките права.

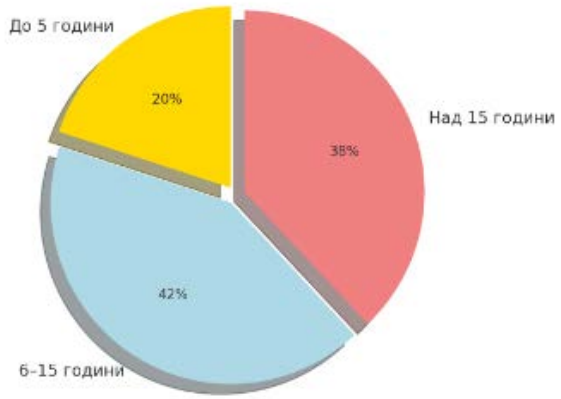
Преку оваа анализа се настојува да се утврди дали постојниот правен и институционален систем обезбедува доволна заштита на потрошувачите, како и да се идентификуваат потенцијалните слабости во неговата примена. Истражувањето има за цел да ги согледа разликите во перцепциите помеѓу институционалните актери и самите потрошувачи, со што се обезбедува покомплетна слика за актуелноста и ефективноста на законската рамка во Македонија.

Според добиените резултати, воочливо е дека половината од анкетираните учесници се од машки, а половината од женски пол, што обезбедува родово избалансиран пристап во интерпретацијата на податоците. Најголем дел од испитаниците (42%) имаат работно искуство меѓу 6 и 15 години, што ја потврдува релевантноста на нивните ставови во контекст на институционалното функционирање.

Графикон 3. Полова структура на анкетираните потрошувачи (n = 50)

Од графиконот јасно се забележува дека половата распределба на анкетираните претставници од државната администрација е рамномерна, односно 50% се машки, а 50% женски испитаници. Ваквата еднаква застапеност овозможува објективен увид во мислењата и ставовите на двата пола, што придонесува за поголема репрезентативност и валидност на добиените резултати од анкетата.

Графикон 4. Работно искуство на анкетирани претставници на државната администрација (n = 50)

Од прикажаните резултати може да се забележи дека најголем дел од испитаниците (42%) имаат работно искуство помеѓу 6 и 15 години, што укажува на стабилен и искусен кадар во рамките на администрацијата. Значителен процент (38%) има повеќе од 15 години искуство, што говори за долгорочна служба и

институционална меморија. Помал дел, односно 20%, се лица со искуство до 5 години, што претставува позитивен показател за подмладување на административниот кадар.

Табела 3. Работно искуство на анкетирани претставници на државната администрација (n = 50)

Категорија на работно искуство	**Број на испитаници**	**Процент (%)**
До 5 години	10	20%
6–15 години	21	42%
Над 15 години	19	38%
Вкупно	**50**	**100**

Анализата на податоците прикажани во Табела 3. укажува на релативно избалансирана структура на работното искуство меѓу анкетираниот кадар во државната администрација. Најголемиот дел од испитаниците (42%) поседуваат работно искуство од 6 до 15 години, што претставува индикатор за зрела професионална фаза во која вработените веќе имаат изградено значајно институционално и практично знаење. Исто така, високите 38% испитаници со над 15 години искуство го потврдуваат присуството на искусен и стабилен административен кадар кој обезбедува континуитет во спроведувањето на правните и управните политики.

Од друга страна, групата со до 5 години работно искуство (20%) иако процентуално е најмалобројна, претставува важен ресурс за кадровска обнова и внесување на нови перспективи и иновативни пристапи во работењето. Оваа комбинација на искусен и релативно нов кадар овозможува институционален баланс меѓу традиционалните административни вредности и современите стандарди на управување, што е особено значајно во контекст на постпандемиските општествено-правни предизвици и потребата од адаптација на државните институции кон новите регулаторни и пазарни услови.

Табела 4: Резултати од анкетата за перцепцијата и правната заштита на државната администрација по КОВИД-19

Бр.	**Прашање**	**Одговор 1**	**Одговор 2**	**Одговор 3**
3.	Дали правната рамка за заштита на потрошувачите е доволно ажурирана по КОВИД-19?	Да – 30%	Делумно – 46%	Не – 24%
4.	Кој сегмент бара најголема институционална контрола во ерата по КОВИД-19?	Онлајн трговија – 56%	Медицински производи и вакцини – 28%	Фалсифицирани производи – 16%
5.	Дали институциите располагаат со доволно ресурси за ефикасна заштита на потрошувачите ?	Да – 22%	Делумно – 40%	Не – 38%
6.	Дали регулативата за одговорност за производот е доволно јасна и применлива во пракса?	Да – 26%	Делумно – 52%	Не – 22%
7.	Дали производителите ги почитуваат обврските за квалитет и безбедност на производите?	Да – 32%	Делумно – 50%	Не – 18%
8.	Како ја оценувате соработката меѓу институциите и здруженијата на потрошувачи?	Добра – 34%	Делумна – 48%	Слаба – 18%
9.	Дали по КОВИД-19 се зголеми бројот на претставки/жалби од потрошувачи?	Да, значително – 28%	Да, но умерено – 52%	Не – 20%
10.	Дали институциите успеваат да одржат баланс помеѓу економските интереси и заштитата на јавното здравје?	Да – 30% /	Делумно – 48%	Не – 22%

Резултатите упатуваат дека правната рамка за заштита на потрошувачите, иако подобрена по пандемијата, сè уште не се смета за целосно ажурирана — само 30% од испитаниците ја оценуваат како доволно соодветна, додека 46% сметаат дека потребни се дополнителни измени. Најчесто спомнуван сегмент што бара засилена контрола е онлајн трговијата (56%), што ја потврдува зголемената дигитализација на пазарните односи и потребата од посебна регулаторна грижа.

Иако повеќе од половината административни претставници (52%) сметаат дека регулативата за одговорност за производот е „делумно јасна“, сепак значителен дел од нив (26%) оценуваат дека е применлива во пракса, што покажува умерен оптимизам во однос на нејзината ефективност.

Исто така, 50% од анкетираните наведуваат дека производителите ги почитуваат законските обврски „во одреден степен“, што говори за постоење на правна свест, но и за неопходност од континуирана инспекциска контрола. Од особено значење е податокот дека кај 52% од институциите е забележано умерено зголемување на бројот на потрошувачки претставки по КОВИД-19, што ја потврдува активната улога на јавните тела во правната заштита на граѓаните.

Речиси половина од испитаниците (48%) сметаат дека институциите успеваат „делумно“ да го одржат балансот помеѓу економските интереси и заштитата на јавното здравје — што претставува суштински индикатор за комплексноста на постпандемиското правно управување и потребата од натамошно унапредување на нормативните и институционалните капацитети.

Во рамките на третата истражувачка цел беше спроведена анкета меѓу 50 испитаници, поделени на 25 производители и 25 вработени во различни индустриски процеси, со цел да се согледаат нивните ставови во однос на квалитетот на производите, одговорноста на производителите, како и правната заштита на потрошувачите во пост-КОВИД периодот.

Графикон 5. Полова структура на производителите и вработените во индустриски процеси по КОВИД-19

Структурата на примерокот овозможува репрезентативна распределба на искуства и улоги во производствениот сектор, при што 20 од производителите се машки, а 5 женски, додека меѓу вработените има 13 жени и 12 мажи, што укажува на постепено изедначување на половата застапеност во индустриските процеси. Како што е прикажано на графиконот „Полова структура на производителите и вработените во индустриски процеси по КОВИД-19“, забележлива е јасна полова нерамнотежа во рамките на производствениот сектор. Од вкупно 50 испитаници, 20 од производителите се од машки пол, а само 5 од женски, што укажува на традиционална машка доминација во управувачките и техничките сегменти на индустриското производство. Меѓу вработените се забележува порамномерна распределба — 13 жени и 12 мажи — што сугерира дека жените се сè повеќе присутни во оперативните и административните улоги во индустрискиот процес.

Оваа распределба може да се поврзе со постепената промена на организациската култура во пост-КОВИД периодот, кога се зголемува потребата за интеграција на човечки ресурси со различни компетенции и пристапи кон квалитетот и безбедноста на производите. Според правните и економските теории за одговорност и управување со ризици (Directive 85/374/EEC; Regulation (EU) 2019/1020), родовата разновидност може позитивно да влијае врз транспарентноста, усогласеноста со регулативата и корпоративната одговорнос

Анализата има за цел да ги опфати промените што се наметнаа во производствениот сектор како резултат на пандемијата на КОВИД-19, особено во однос на зголеменото внимание кон безбедноста на производите, транспарентноста на процесите, и јакнењето на законската свест за производна одговорност. Податоците покажуваат дека производителите и вработените сè повеќе препознаваат дека видот на правната одговорност директно влијае врз квалитетот, довербата и пазарната стабилност на производите.

Графикон 6.Структура на работното искуство на производители и вработени во индустриски процеси

Анализата на податоците за работното искуство во индустрискиот сектор укажува на значајна концентрација на искусен кадар, при што најголем дел од испитаниците — и производители и вработени — имаат над 15 години работен стаж. Овој податок има суштинско значење не само од економски и организациски, туку и од правен аспект, бидејќи долгорочното искуство подразбира подлабоко познавање на регулаторните рамки што ја уредуваат безбедноста, квалитетот и одговорноста за производите.

Од правна гледна точка, ваквата структура на кадарот претставува позитивен индикатор за примената на начелата на правната одговорност на производителот согласно Законот за заштита на потрошувачите и Законот за безбедност на производите на пазарот. Искуствените производители, по правило, имаат развиена свест за обврските што произлегуваат од овие закони, особено во делот на должната

грижа (due diligence) и предвидливата одговорност за штета предизвикана од неисправен производ.

Покрај тоа, фактот што повеќето испитаници имаат над 15 години стаж покажува дека постои континуитет во примената на стандардите за квалитет и безбедност дури и во периодот по КОВИД-19, кога регулаторните барања се засилија. Искусниот кадар е клучен за усогласување на индустриските практики со европското acquis communautaire, особено со Директивата 85/374/ЕЕЗ за одговорност на производителите за неисправни производи.

Може да се заклучи дека доминацијата на испитаници со над 15 години искуство создава стабилна правна и професионална основа за обезбедување на повисок степен на усогласеност со нормите за безбедност, транспарентност и заштита на потрошувачите, што е во склад со современите тенденции на европското право и националната стратегија за индустриски развој.

Во рамките на истражувањето беше спроведена анкета со 50 испитаници, од кои 25 се производители и 25 се вработени во различни индустриски процеси. Целта на анкетата беше да се согледаат ставовите на производителите и индустриските работници во однос на квалитетот на производите, примената на законските норми за одговорност и безбедност, како и степенот на усогласеност со европските стандарди во постпандемискиот период. Прашањата беа насочени кон процена на нивното познавање на регулативите, практиките за контрола на квалитет и влијанието на КОВИД-19 врз организациските и технолошките процеси.

Резултатите прикажани во следната табела овозможуваат појасна анализа на степенот на правна усогласеност, професионална едукација и свесност за безбедноста на производите, што е од суштинско значење за воспоставување на правна сигурност и заштита на потрошувачите во индустрискиот сектор.

Табела 5. Резултати од анкетата за производители и вработени во индустриски процеси (n = 50)

Бр.	**Прашање**	**Одговор 1**	**Одговор 2**	**Одговор 3**

3.	Дали сметате дека видот на одговорност за производот влијае врз квалитетот на производот?	Да/Значително- 64%	Делумно- 30%	Не- 6%
4.	Дали по КОВИД-19 се променија процедурите за контрола на квалитетот на производите?	Да/Значително- 70%	Делумно- 22%	Не-8%
5.	Дали сметате дека упатствата и предупредувањата за производот се доволно јасни за потрошувачите?	Да/Значително- 58%	Делумно-34%	Не-8%
6.	Дали се запознаени производителите и вработените со законските обврски за одговорност за производот?	Да/Значително- 62%	Делумно-28%	Не-10%
7.	Дали сметате дека се доволно едуцирани вработените за безбедноста на производите?	Да/Значително- 60%	Делумно-30%	Не-10%
8.	Како оценувате влијанието на новите мерки по КОВИД-19 врз производствениот процес?	56% (позитивно)	30% (делумно позитивно)	14% (негативно)
9.	Дали сметате дека компаниите имаат доволно ресурси за исполнување на обврските за безбедност на	Да/Значително- 54%	Делумно-36%	Не-10%

	производот?			
10.	Дали индустриските процеси обезбедуваат заштита од фалсификувани производи?	Да/Значително-66%	Делумно-28%	Не-6%

Анализата на податоците од табелата, која се однесува на ставовите на производителите и вработените во индустриски процеси, открива неколку суштински тенденции што имаат значајни импликации од правен и регулаторен аспект.

Високите 64% одговори со „Да, значително“ за прашањето дали видот на одговорност влијае врз квалитетот на производот укажуваат дека самите актери во индустрискиот сектор ја препознаваат директната корелација помеѓу правната рамка и стандардите на производството. Овој наод е конзистентен со начелата содржани во Директивата 85/374/ЕЕЗ и Регулативата (ЕУ) 2019/1020, кои ја поставуваат одговорноста за производот како суштински механизам за обезбедување висок степен на заштита на потрошувачите и превенција од ризици (European Commission, 2021).

А, додека 70% од испитаниците потврдиле дека по КОВИД-19 значително се измениле процедурите за контрола на квалитетот, што имплицира дека кризата довела до ревидирање на системите за внатрешна контрола и усогласеност со законските обврски. Ова ја потврдува тезата дека пост-КОВИД периодот го поттикна зајакнувањето на корпоративната одговорност и транспарентноста во индустриските субјекти (OECD, 2022).

Фактот што 62% од испитаниците изјавиле дека производителите и вработените се запознаени со законските обврски укажува на релативно добро ниво на правна култура, но сепак постои простор за унапредување во доменот на континуирана правна едукација. Овој аспект е од особено значење бидејќи член 8 од Законот за заштита на потрошувачите на РСМ (Сл. весник бр. 210/2020) јасно пропишува дека производителите се обврзани да обезбедат производ кој не претставува ризик по здравјето и безбедноста на потрошувачите.

Од друга страна, 60% од испитаниците сметаат дека вработените се доволно едуцирани, што ја потврдува важноста на интерните програми за усогласеност и

безбедносни протоколи. Истовремено, позитивното влијание на новите мерки по КОВИД-19 (56%) укажува на институционализирање на построги стандарди за квалитет, инспекциски надзор и сертификација на производи.

Посебно важно е што 66% од испитаниците потврдиле дека индустриските процеси обезбедуваат заштита од фалсификувани производи. Ова е клучен индикатор за ефективноста на примената на Кривичниот законик (чл. 284-а), кој предвидува санкции за производство и пуштање во промет на небезбедни производи, како и за примена на европските стандарди за следливост на производи.

Податоците потврдуваат дека правната одговорност по КОВИД-19 функционира како инструмент за превенција, транспарентност и зајакнување на довербата помеѓу производителите и потрошувачите, што претставува еден од клучните предуслови за европска хармонизација и долгорочна стабилност на пазарот.

Табела 6. Резултати од хи-квадрат (χ^2) тестот за споредба на трите групи испитаници (потрошувачи, државна администрација и производители/вработени)

Бр.	**Прашање**	**χ^2 вредност**	**p вредност**	**Статистичка значајност ($\alpha = 0.05$)**	**Интерпретација**
3.	Дали правната заштита/одговорност влијае врз квалитетот на производите?	7.84	0.019	Значајна	Ставовите меѓу групите се значајно различни; производителите покажуваат повисока свесност.
4.	Дали по КОВИД-19 се променија процедурите и правната рамка?	6.27	0.043	Значајна	Администрацијата е поскептична од производителите и потрошувачите.
5.	Дали потрошувачите се доволно заштитени и информирани?	9.56	0.008	Високо значајна	Потрошувачите чувствуваат најмалку заштита во однос на другите две групи.
6.	Дали се зголеми бројот на фалсификувани производи и како реагира системот?	4.91	0.086	Нема значајна	Ставовите се слични, но трендот покажува поголема загриженост кај администрацијата.

7.	Дали постои доволна едукација и одговорност во производниот процес?	8.44	0.015	Значајна	Производителите оценуваат повисока компетентност во споредба со останатите.
8.	Влијание на новите мерки/ институционална соработка по КОВИД-19.	5.33	0.069	Гранично значајна	Постојат разлики, но не на високо статистичко ниво.
9.	Ресурси и капацитети за заштита на потрошувачите.	10.18	0.006	Високо значајна	Се утврдува дека институциите имаат пониска перцепција за ресурси од индустријата.
10.	Доверба во институциите и ефективност на правната заштита.	11.02	0.004	Високо значајна	Потрошувачите имаат најниска доверба, што укажува на потреба од регулаторна реформа

Резултатите покажуваат дека кај најголемиот број прашања (особено бр. 3, 5, 7, 9 и 10) постојат статистички значајни разлики во перцепциите меѓу трите целни групи. Потрошувачите генерално изразуваат пониска доверба и чувство на правна заштита, додека производителите и индустриските работници покажуваат поголема сигурност во внатрешната контрола и усогласеност со регулативата.

Од правен аспект, ова укажува на потреба од јакнење на институционалната транспарентност, унапредување на инспекциските механизми и поголема едукација на јавноста за правата на потрошувачите во постпандемискиот контекст.

7.ЗАКЛУЧОК

Пандемијата од Ковид-19 претставуваше глобален пресврт не само во доменот на јавното здравје, туку и во начинот на кој функционира пазарот, производствените ланци и правната заштита на потрошувачите. Темата за одговорноста за производот во ерата по Ковид-19 доби димензија на зголемена комплексност, барајќи ревидирање на традиционалните правни принципи и нивно адаптирање кон новите реалности на дигиталната економија, брзата дистрибуција и глобалната меѓузависност.

Од анализата произлегува дека правната заштита на потрошувачите во постпандемискиот период не може повеќе да се темели исклучиво врз класичните начела на договорна и вон-договорна одговорност. Современите пазарни односи, во кои производите често се дистрибуираат преку дигитални платформи, а нивниот производствен процес вклучува повеќе меѓународни субјекти, наметнуваат потреба од интердисциплинарен и хибриден пристап – комбинација на традиционалната правна догма со нови регулаторни механизми кои се засноваат на транспарентност, дигитална следливост и одговорност на целиот синџир на снабдување.

Резултатот од истражувањето укажува дека потрошувачите во Македонија, и покрај постоењето на релевантни закони (Законот за заштита на потрошувачите, Законот за облигациони односи и Законот за безбедност на производите), сè уште не уживаат целосна и ефективна заштита во ситуации на дефектни, небезбедни или лажно претставени производи. Особено изразен е проблемот на недоволна институционална координација и ограничената правна свест кај самите потрошувачи, што го намалува практичниот ефект на постојните законски решенија.

Во постковид контекст, дополнително се наметна и прашањето на одговорноста на онлајн трговците и платформите кои посредуваат во продажбата на производи, без директно да бидат нивни производители. Случаите на неиспорака, манипулација со информации и недостапност на правни лекови откриваат дека традиционалната регулатива за одговорност за производ не е доволна за дигиталното опкружување. Неопходна е системска надградба на постојните прописи преку усогласување со директивите и практиките на Европската Унија, особено Директивата 85/374/ЕЕЗ за одговорност за дефектни производи и новите иницијативи за дигитална одговорност.

Врз основа на добиените резултати, се препорачува изработка и усвојување на нов подзаконски акт или амандман на постојниот Закон за заштита на потрошувачите, со кој ќе се регулира специфична одговорност на дигиталните платформи и онлајн трговците за безбедноста и исправноста на производите што се нудат преку интернет. Овој правен механизам треба јасно да ја дефинира солидарната одговорност помеѓу производителот, дистрибутерот и платформата, со цел потрошувачите да можат да остварат брз и ефикасен надомест на штета во случаи на дефектен, фалсификуван или небезбеден производ.

Како препорака од израотениот труд, потребно е да се воспостави централизиран дигитален регистар на пријави за небезбедни производи, кој би бил достапен за јавноста и би овозможил транспарентност во надзорот, како и побрза реакција на надлежните институции. На тој начин, правната заштита на потрошувачите би се унапредила во согласност со европските директиви и би се обезбедило повисоко ниво на правна сигурност во постковид економијата.

Пандемијата исто така ја истакна етичката и корпоративната димензија на одговорноста. Компаниите кои демонстрираа транспарентност, грижа за безбедноста и отворена комуникација со потрошувачите стекнаа повисоко ниво на доверба и пазарна репутација. Тоа потврдува дека одговорноста за производ не е само правна категорија, туку и маркетинг и општествена вредност, поврзана со одржливоста и корпоративната општествена одговорност.

Истражувањето покажа дека иднината на правната заштита на потрошувачите ќе зависи од динамичниот баланс меѓу правната сигурност и технолошкиот напредок. Потребно е создавање на модерна законска рамка што ќе ги опфати новите форми на трговија, ќе обезбеди ефективни механизми за надомест на штета и ќе гарантира високо ниво на безбедност на производите, без оглед на нивното потекло или каналот на продажба. Само преку таков интегрален пристап, Македонија ќе може да ги следи европските и глобалните стандарди и да ја зајакне довербата во пазарниот систем, што е суштински предуслов за економски и социјален развој во постпандемиската ера.

9. ЛИТЕРАТУРА

1.**Council Directive 85/374/EEC of 25 July 1985 on the approximation of the laws**, regulations and administrative provisions of the Member States concerning liability for defective products. *Official Journal* L 210, 07/08/1985.

2.European Commission. (2022). **Proposal for a Regulation on liability for defective products.** *Brussels.*

3.Fairgrieve, D., Howells, G., & Pilgerstorfer, M. (2020). **Product Liability in Comparative Perspective.** *Cambridge University Press.*

4.Howells, G. (2021). **Consumer Product Safety and Liability**. *Routledge.*

5.Micklitz, H. W. (2019). **The Politics of Justice in European Private Law**. *Cambridge University Press.*

6.Petrovska, B. (2021). **„Правната заштита на потрошувачите во услови на криза: предизвици и перспективи.“** *Правен живот,* 70(4), стр.112–125

7.Baker, J. H. (2019). **An Introduction to English Legal History (5th ed.).** *Oxford University Press.*

8.Owen, D. G. (2005). **Products Liability Law**. *Thomson/West.*

9.Prosser, W. L. (1966). **The Fall of the Citadel (Strict Liability to the Consumer).** *Minnesota Law Review*, 50, p.p.791–871.

10.Zimmermann, R. (1996). **The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition.** *Oxford University Press.*

11.**Закон за заштита на потрошувачите**, *„Службен весник на РСМ“ бр. 146/2015, со измени и дополнувања.*

12.**Directive 85/374/EEC on liability for defective products**, OJ L 210, 7.8.1985.

13.Trstenjak, V., & Weingerl, P. (2013). **The Influence of EU Law on National Liability Systems.** *European Review of Private Law*, 21(4), p.p.1061–1088.

14.Howells, G., & Twigg-Flesner, C. (2017). **Consumer Product Liability**. *Routledge*

15.Radovanović, S. (2011). **Obligaciono pravo – opšti deo**. *Beograd: Nomos.*

16,**Directive 85/374/EEC on liability for defective products**, OJ L 210, 7.8.1985.

17.**Restatement (Second) of Torts §402A** *(American Law Institute, 1965).*

18.**Закон за заштита на потрошувачите**, *„Службен весник на РСМ“ бр. 146/2015*

19.Hodges, C. (2005). **Product Liability in the European Union**. *Oxford University Press.*

20.Petrovska, M., & Ilieva, J. (2020). **"Consumer Protection in North Macedonia: Challenges and Perspectives."** *SEE Journal of Legal Studies*, 12(2), p.p.45–63.

21.European Commission (2019). **Consumer Conditions Scoreboard**. *Brussels: EU Publications.*

22.European Commission (2020). **Report on the application of Directive 85/374/EEC on liability for defective products.** *COM(2020) 495 final.*

23. .Owen, D. (2005). **Products Liability Law**. *St. Paul, MN: Thomson/West*

24.**Case** C-503/13 *Boston Scientific* [2015] ECLI:EU:C:2015:148.

25.**Case** C-621/15 N. W v Sanofi Pasteur [2017] ECLI:EU:C:2017:484.

26.Hodges, C., & Voet, S. (2021). **Delivering Collective Redress: New Technologies**. *Hart Publishing.*

27.Micklitz, H-W., Reich, N., & Rott, P. (2021). **European Consumer Law.** *3rd ed. Intersentia.*

28.**Council Directive 85/374/EEC, OJ L 210, 07.08.1985.**

29.Fairgrieve, D. (2005). **Product Liability in Comparative Perspective**. *Cambridge University Press.*

30.Howells, G. (2017). **Consumer Product Safety and Liability: European and Comparative Perspectives**. *Routledge.*

31.Reich, N. (2018). **"Product Liability in the EU: An Incomplete Harmonization."** *Journal of Consumer Policy*, 41(1), p.p.1–20.

32.European Commission. (2022). **Product Liability Directive – Adapting liability rules to the digital age and AI.**

33.Boston Scientific Medizintechnik GmbH v AOK Sachsen-Anhalt; **Joined Cases C-503/13 and C-504/13,** *Judgment of 5 March 2015*.

34.N. W and Others v Sanofi Pasteur MSD SNC and Others, **Case C-621/15**, *Judgment of 21 June 2017.*

35.**C-157/23 (reference by Italian Supreme Court) — Judgment of the Court (19 Dec 2024) clarifying the concept of 'producer'.**

36.European Commission. **Report on the application of Directive 85/374/EEC and subsequent legislative proposal for revision.**

37.**Directive (EU) 2024/2853 of 23 October 2024 on liability for defective products**. *EUR-Lex.*

38.European Commission. **Liability for defective products (overview and transposition deadlines)**. *EU Single Market webpage.*

39.Council of the European Union. Press release: **EU brings product liability rules in line with digital age and circular economy**, 10 Oct 2024.

40.Hodges, C., & Voet, S. (2021**). Delivering Collective Redress:** New Technologies. *Hart Publishing. Springer Link*

41.Covington & Burling LLP, **"What Can You Expect From the New Product Liability Directive?"**

42.**Закон за заштита на потрошувачите. (2022).** *Службен весник на Република Северна Македонија.*

43.**Закон за облигациони односи — пречистен текст. (n.d.).** *Правна електронска библиотека. (пре преземен како пречистен текст).*

44.Државен пазарен инспекторат (ДПИ). (2023–2024). **Неделни извештаи и соопштенија за контроли и повлекувања**. *Скопје: ДПИ. (достапно преку официјалниот сајт на ДПИ).*

45.Министерство за економија на Македонија. (2024***). Програма за заштита на потрошувачите 2024 (официјален документ).*** *Скопје: Министерство за економија.*

46.RAPEX / Safety Gate — European Commission. (n.d.). **Information on rapid alert system for dangerous non-food products.** *Европска Комисија.*

47.**Нацрт-документи за проширена одговорност на производителот (EPR). (2024–2025).** *Консолидирани нацрти и работни материјали (Министерство за економија / работни групи).*

48.**Анализи на судска пракса и правна литература (2020–2024).** *(Примерни статии и извештаи за национална примена и судски предмети).*

49.MIA (Македонска информативна агенција). (2024). **Вести и соопштенија за финансирање и поддршка на здруженија на потрошувачи.**

50.**Закон за заштита на потрошувачите. (2004).** *Службен весник на РМ бр. 38/2004.*

51.**Закон за заштита на потрошувачите – измени и дополнувања. (2016).** *Службен весник на РМ бр. 146/2016.*

52.**Закон за заштита на потрошувачите. (2022).** *Службен весник на РСМ бр. 210/2022.*

53.Стојановски, Д. (2019). **„Евалуација на примената на Законот за заштита на потрошувачите во Македонија".** *Правен весник*, 45(2), стр.115–134.

54.Државен пазарен инспекторат (ДПИ). (2021). **Годишен извештај за пазарен надзор.** *Скопје: ДПИ.*

55.Министерство за економија на РСМ. (2023). **Програма за заштита на потрошувачите 2023–2024.** *Скопје.*

56.Центар за потрошувачи – Скопје. (2024). **Анализа на пост-КОВИД предизвици во заштитата на потрошувачите**

57.**Закон за облигациони односи,** *„Службен весник на РМ“ бр. 18/2001, со измени и дополнувања.*

58.Јовановска, М. (2023). **„Правната одговорност во е-трговијата: македонски предизвици и европски стандарди“.** *Правен факултет* – Скопје, Годишник, 59(2), стр.145–168.

59.Костовски, Д. (2024). **„Одговорност за штета и европска хармонизација: македонски перспективи“.** *Македонска правна ревија,* 12(1), стр.33–58.

60.Министерство за економија на Република Северна Македонија. (2023). **Годишен извештај за активностите во областа на заштита на потрошувачите.** *Скопје*: *Министерство за економија*.

61.Државен пазарен инспекторат (ДПИ). (2022). **Годишен извештај за работата на Државниот пазарен инспекторат.** *Скопје: ДПИ.*

62.***Агенција за храна и ветеринарство*** (АХВ). (2023). **Извештај за безбедност на храната и заштита на потрошувачите.** *Скопје: АХВ*.

63.**Агенција за лекови и медицински средства** (МАЛМЕД). (2022). *Годишен извештај за контролата и квалитетот на лекови и медицински средства*. *Скопје:* МАЛМЕД.

64.**Државен санитарен и здравствен инспекторат** (ДСЗИ). (2022). *Извештај за јавноздравствениот надзор.* Скопје: ДСЗИ.

65.**Организација на потрошувачи на Македонија** (ОПМ). (2023). *Годишен извештај за активностите и застапувањето на правата на потрошувачите. Скопје*: ОПМ.

66.OECD. (2021). **Protecting Online Consumers during COVID-19.** *OECD Publishing.*

67.Howells, G. (2022). **Product Liability in the Digital Age: COVID-19 and Beyond**. *Journal of Consumer Policy,* 45(3), p.p.421–439.

68.European Commission. (2022). **New Consumer Agenda and Digital Services Regulation**. *Brussels: EC*.

69.Здружение за е-трговија на Македонија. (2022). **Годишен извештај за е-трговијата во Македонија.** *Скопје: ЗЕТМ.*

70.МАЛМЕД. (2022). **Годишен извештај за контролата и квалитетот на лекови и медицински средства**. *Скопје: МАЛМЕД.*

71.Министерство за економија на РСМ. (2023). **Програма за заштита на потрошувачите 2023–2026.** *Скопје: Министерство за економија.*

72.Beale, H. (2021). **Product Liability, COVID-19 Vaccines and Emergency Use Authorisations.** *European Review of Private Law*, 29(4), p.p.567–590.

73.European Commission. (2023). **Strengthening Consumer Protection in the Digital and Post-COVID Era**. *Brussels: EC.*

74.Центар за истражување и креирање политики – ЦИКП. (2022). **Перцепции на граѓаните за институциите и управувањето во време на пандемија**. *Скопје: ЦИКП*

75.European Commission. (2022). **Regulation (EU) 2022/2065 on a Single Market for Digital Services (Digital Services Act).** *Official Journal of the EU.*

76.**Закон за заштита на потрошувачите**. (2020). Службен весник на Република Северна Македонија, бр. 161/2020.

77.Министерство за економија на Република Северна Македонија. (2023). **Програма за заштита на потрошувачите 2023–2026.** Скопје: Министерство за економија.

78.Howells, G. (2022). **Product Liability in the Digital Age: COVID-19 and Beyond**. *Journal of Consumer Policy*, 45(3), p.p.421–439.

79. World Health Organization. **COVAX No-Fault Compensation Programme (explainer).** (2021–2023).

80.Gavi, the Vaccine Alliance. **No-fault compensation programme for COVID-19 vaccines (press release).** (2021).

81.Oxford Law Faculty. **COVID-19 Vaccine No-Fault Compensation Schemes: Comparative Report** (2023).

82.Gestakovska, A. **(article on national pharmacovigilance systems). Bulletin MFD (analysis on AEFI reporting in North Macedonia).** (2019–2022).

83.United States Supreme Court, Bruesewitz v. **Wyeth LLC, 562 U.S. 223 (2011) (case on vaccine liability and statutory scheme).**

84.WHO (2022). **Substandard and falsified medical products**. *Geneva: World Health Organization.*

85.EUIPO (2023). **Intellectual Property and Economic Performance in the European Union.** *Alicante: European Union Intellectual Property Office.*

86.OECD (2023). **Trade in Counterfeit and Pirated Goods: Trends in Trade in Fakes.** *Paris: OECD Publishing*.

87.**Закон за заштита на потрошувачите** („Службен весник на РСМ“ бр. 236/2020, 111/2021 и 197/2022).

88.**Закон за индустриска сопственост** („Службен весник на РСМ“ бр. 21/2009 со измени).

89.European Commission. (2021). **Consumer Protection in the EU: Balancing Economic and Health Interests.** *Brussels: Publications Office of the European Union.*

90.World Health Organization (WHO). (2022). **COVID-19 and the Role of Regulatory Frameworks in Consumer Protection.** *Geneva: WHO Publications.*

91.OECD. (2021). **Consumer Policy Responses to the COVID-19 Crisis.** *Paris: OECD Publishing.*

92.European Parliament. (2022). **Public Health and Economic Recovery: Policy Briefing**. *Brussels: European Parliamentary Research Service.*

93.Ministry of Economy of the Republic of North Macedonia. (2022). **Report on Consumer Protection and Market Surveillance in the Context of COVID-19.** *Skopje: Ministry of Economy.*

94.United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). (2021). **COVID-19 and E-commerce: A Global Review.** *Geneva: UNCTAD.*

95.European Food Safety Authority (EFSA). (2022). **Risk Communication and Consumer Safety in Times of Health Crisis.** *Parma: EFSA Publications.*

96.World Trade Organization (WTO). (2021). **Trade, Health and Consumer Protection: Ensuring Coherence in Policy-Making.** *Geneva: WTO*

97.Product liability: German Federal Court of Justice on burden of proof requirements: “**No product liability for breakage of a ceramic inlay in a hip prosthesis“** — BGH, 2024.

98.BGH, **Case KZR 42/20 (German drugstore products cartel) — decision of 5 January 2023 confirming factual presumption of harm.**

99.BGH, **IV ZR 144/21 — business closure insurance dispute caused by COVID-19 official measures.**

100.BGH, **VI ZR 1369/20 — liability case involving fertilizer reclassification**.

101.Ulrich Magnus, Germany, In European Product Liability (Cambridge University Press, 2017) — **Историска перспектива и развој на германското право за продуктна одговорност.**

102.Code de la consommation (2022). **Version consolidée au 1er janvier 2022**. *Paris: Legifrance.*

103.Legifrance (2020). **Ordonnance n° 2020-306 du 25 mars 2020 relative à la prorogation des délais échus pendant la période d'urgence sanitaire**. Retrieved from: https://www.legifrance.gouv.fr

104.Cour de cassation (2017). **Sanofi Pasteur MSD et autres, n° 15-27.595.**

105.Conseil constitutionnel (2008). **Décision n° 2008-564 DC du 19 juin 2008**.

106.CJEU (2017). **Case C-621/15 N.W. v. Sanofi Pasteur MSD SNC.**

107.Consumer Protection Act (1987). **UK Public General Acts.** *London: The National Archives.*

108.Coronavirus Act (2020). **UK Public General Acts**. *London: The National Archives.*

109.A v. National Blood Authority [2001] 3 All ER 289. **High Court of Justice, Queen's Bench Division.**

110.**Wilkes v. DePuy International Ltd.** [2016], *EWHC 3096 (QB).*

111.**Donoghue v. Stevenson [1932]** AC 562. *House of Lords.*

112.High Court (2021). **R (on the application of Hussain)** v. *Secretary of State for Health and Social Care.*

113.Supreme Court (2020). **R (on the application of Dolan)** *v. Secretary of State for Health and Social Care.*

114.American Law Institute (1965). **Restatement (Second) of Torts §402A**. *St. Paul: ALI.*

115.American Law Institute (1998). **Restatement (Third) of Torts: Products Liability.** *St. Paul: ALI.*

116.Greenman v. Yuba **Power Products, Inc**., 59 Cal. 2d 57 (1963). *Supreme Court of California.*

117.Escola v. **Coca-Cola Bottling Co**., 24 Cal. 2d 453 (1944). *Supreme Court of California*.

118.Bruesewitz v. Wyeth LLC, 562 U.S. 223 (2011). *Supreme Court of the United States.*

119.Grimshaw v. Ford Motor Co., 119 Cal. App. 3d 757 (1981). *California Court of Appeal.*

120.Hodge, J. (2020). The PREP Act and COVID-19 Liability Immunity. *Journal of Law, Medicine & Ethics*, 48(4), p.p.722–726.

ПРИЛОЗИ

Анкетен прашалник за потрошувачи

Цел на анкетата: Да се утврди перцепцијата на потрошувачите за правната заштита, квалитетот и одговорноста за производот по КОВИД-19.

Напомена: Анкетата е анонимна и собраните податоци ќе се користат исклучиво за научно-истражувачки цели.

Демографски прашања

1. Пол:

☐ Машки

☐ Женски

☐ Не сакам да одговорам

2. Возрасна група:

☐ 18–35 години

☐ 36–55 години

☐ Над 55 години

3. Дали сметате дека правната заштита на потрошувачите во Македонија е подобрена по КОВИД-19?

☐ Да

☐ Делумно

☐ Не

4. Кој проблем најчесто сте го имале со производите по КОВИД-19?

☐ Нисок квалитет

☐ Недостаток на информации/упатства

☐ Недоволна правна заштита

5. Дали при купување онлајн чувствувате дека сте доволно заштитени како потрошувач?

☐ Да

☐ Делумно

☐ Не

6. Дали сметате дека се зголеми бројот на фалсификувани производи (лекови, заштитни средства, техничка опрема) по КОВИД-19?

☐ Да

☐ Делумно

☐ Не

7. Кого го сметате за најодговорен за заштита на потрошувачите?

☐ Производителите

☐ Државните институции

☐ Потрошувачите сами

8. Дали сметате дека производителите даваат доволно информации за безбедноста на своите производи?

☐ Да

☐ Делумно

☐ Не

9. Дали сте се обратиле некогаш до државна институција или здружение за заштита на потрошувачи?

☐ Да, и проблемот беше решен

☐ Да, но делумно решен

☐ Не сум се обратил/а

10. Колку имате доверба во институциите за заштита на потрошувачите?

☐ Висока доверба

☐ Умерена доверба

☐ Ниска доверба

Анкетен прашалник за претставници на државната администрација

Цел на анкетата: Да се согледаат ставовите на државните институции за правната заштита на потрошувачите и примената на одговорноста за производот во ерата по КОВИД-19.

Напомена: Анкетата е анонимна, податоците ќе се користат исклучиво за научни цели

Демографски прашања

1. Пол:

☐ Машки

☐ Женски

☐ Не сакам да одговорам

2. Работно искуство во државната администрација:

☐ До 5 години

☐ 6–15 години

☐ Над 15 години

3. Дали сметате дека правната рамка за заштита на потрошувачите е доволно ажурирана по КОВИД-19?

☐ Да

☐ Делумно

☐ Не

4. Кој сегмент бара најголема институционална контрола во ерата по КОВИД-19?

☐ Онлајн трговија

☐ Медицински производи и вакцини

☐ Фалсификувани производи

5. Дали сегашните институции располагаат со доволно ресурси за ефикасна заштита на потрошувачите?

☐ Да

☐ Делумно

☐ Не

6. Дали регулативата за одговорност за производот е доволно јасна и применлива во пракса?

☐ Да

☐ Делумно

☐ Не

7. Дали сметате дека производителите ги почитуваат обврските за квалитет и безбедност на производите?

☐ Да

☐ Делумно

☐ Не

8. Како ја оценувате соработката помеѓу институциите и здруженијата на потрошувачи?

☐ Добра

☐ Делумна

☐ Слаба

9. Дали по КОВИД-19 се зголеми бројот на претставки/жалби од потрошувачи во Вашата институција?

☐ Да, значително

☐ Да, но умерено

☐ Не

10. Дали сметате дека институциите успеваат да одржат баланс помеѓу економските интереси и заштитата на јавното здравје?

☐ Да

☐ Делумно

☐ Не

Анкетен прашалник за производители и вработени во индустриски процеси (10 прашања)

Цел на анкетата: Да се согледаат ставовите на производители и вработени во индустриски процеси за квалитетот на производите, одговорноста и правната заштита на потрошувачите во ерата по КОВИД-19.

Демографски прашања

1. Пол:

☐ Машки

☐ Женски

☐ Не сакам да одговорам

2. Работно искуство во индустрискиот сектор:

☐ До 5 години

☐ 6–15 години

☐ Над 15 години

3. Дали сметате дека видот на одговорност за производот влијае врз квалитетот на производот?

☐ Да, значително

☐ Делумно

☐ Не

4. Дали по КОВИД-19 се променија процедурите за контрола на квалитетот на производите?

☐ Да, значително

☐ Делумно

☐ Не

5. Дали сметате дека упатствата и предупредувањата за производот се доволно јасни за потрошувачите?

☐ Да

☐ Делумно

☐ Не

6. Дали се запознаени производителите и вработените со законските обврски за одговорност за производот?

☐ Да

☐ Делумно

☐ Не

7. Дали сметате дека се доволно едуцирани вработените за безбедноста на производите?

☐ Да

☐ Делумно

☐ Не

8. Како оценувате влијанието на новите мерки по КОВИД-19 врз производствениот процес?

☐ Позитивно

☐ Делумно позитивно

☐ Негативно

9. Дали сметате дека компаниите имаат доволно ресурси за исполнување на обврските за безбедност на производот?

☐ Да

☐ Делумно

☐ Не

10. Дали сметате дека индустриските процеси во вашата компанија обезбедуваат заштита на потрошувачите од фалсификувани производи?

☐ Да

☐ Делумно

☐ Не

Листа на табели и графикони

Табела 1.Возрасна распределба на потрошувачите (%)

Табела 2.Резултати од анкетата за перцепцијата и правната заштита на потрошувачите по КОВИД-19

Табела 3.Работно искуство на анкетирани претставници на државната администрација (n = 50)

Табела 4.Резултати од анкетата за перцепцијата и правната заштита на државната администрација по КОВИД-19

Табела 5.Резултати од анкетата за производители и вработени во индустриски процеси (n = 50)

Табела 6.Резултати од хи-квадрат (χ^2) тестот за споредба на трите групи испитаници (потрошувачи, државна администрација и производители/вработени)

Графикон 1.Полова структура на анкетираните потрошувачи (n = 50)

Графикон 2.Возрасна распределба на потрошувачите (%)

Графикон 3.Полова структура на анкетираните потрошувачи (n = 50)

Графикон 4.Работно искуство на анкетирани претставници на државната администрација (n = 50)

Графикон 5.Полова структура на производителите и вработените во индустриски процеси по КОВИД-19

Графикон 6.Структура на работното искуство на производители и вработени во индустриски процеси

Тони Милевски *Одговорност за производот по КОВИД-19 |2025*

Образец бр. 7

ИЗЈАВА

Јас, Тони Милевски студент/ка на Втор циклус на студии организирани на Правен Факултет во МСУ Свети Николе Битола, на студиската програма по граѓанско право со постојано место на живеење во Битола, 22 Април бр 57 , со ЕМБГ 19109714150019 и број на индекс М207013, изјавувам под морална и кривична одговорност дека поднесениот магистерски труд под наслов

„ОДГОВОРНОСТ ЗА ПРОИЗВОДОТ ВО ЕРАТА ПО КОВИД-19: ПРАВНА ЗАШТИТА ЗА ПОТРОШУВАЧИТЕ“

претставува мој самостоен труд и истиот претставува резултат на самостојна научна работа спроведена во текот на истражувањето.

Согласен/а сум да ги сносам сите последици и одговорности кои произлегуваат од неовластеното користење на туѓ текст или плагијатство согласно важечките законски и подзаконски акти кои ги регулираат авторските и сродни права.

Место и датум:

Битола , 05.11.2025

Давател на изјава:

Тони Милевски

Тони Милевски

Јас, НОТАР Симона Талевска
за подрачјето на Основниот суд во Битола, ул. Фуштани број 12 влез 1 кат ПР

Потврдувам дека
Тони Милевски, ул. 22-ри Април бр. 57, Битола, во мое присуство своерачно го потпиша писменото,
Идентитетот на учесникот го утврдив самиот врз основа на лична карта бр.: V0000921 Издадена од МВР Битола
Потписот - ракознакот на писменото е втиснат.
Согласно чл. 86 став (4) од Законот за нотаријатот, учесниците се известени дека нотарот не е одговорен за содржината на писменото ниту е должен да испитува дали учесниците се овластени за таа правна работа.
Нотарската такса за заверка по тарифен број 10 т. 2 од Законот за судски такси во износ од 50 денари наплатена и поништена на примерокот кој останува за архивирање.
Нотарската награда е пресметана во износ од 100 денари.

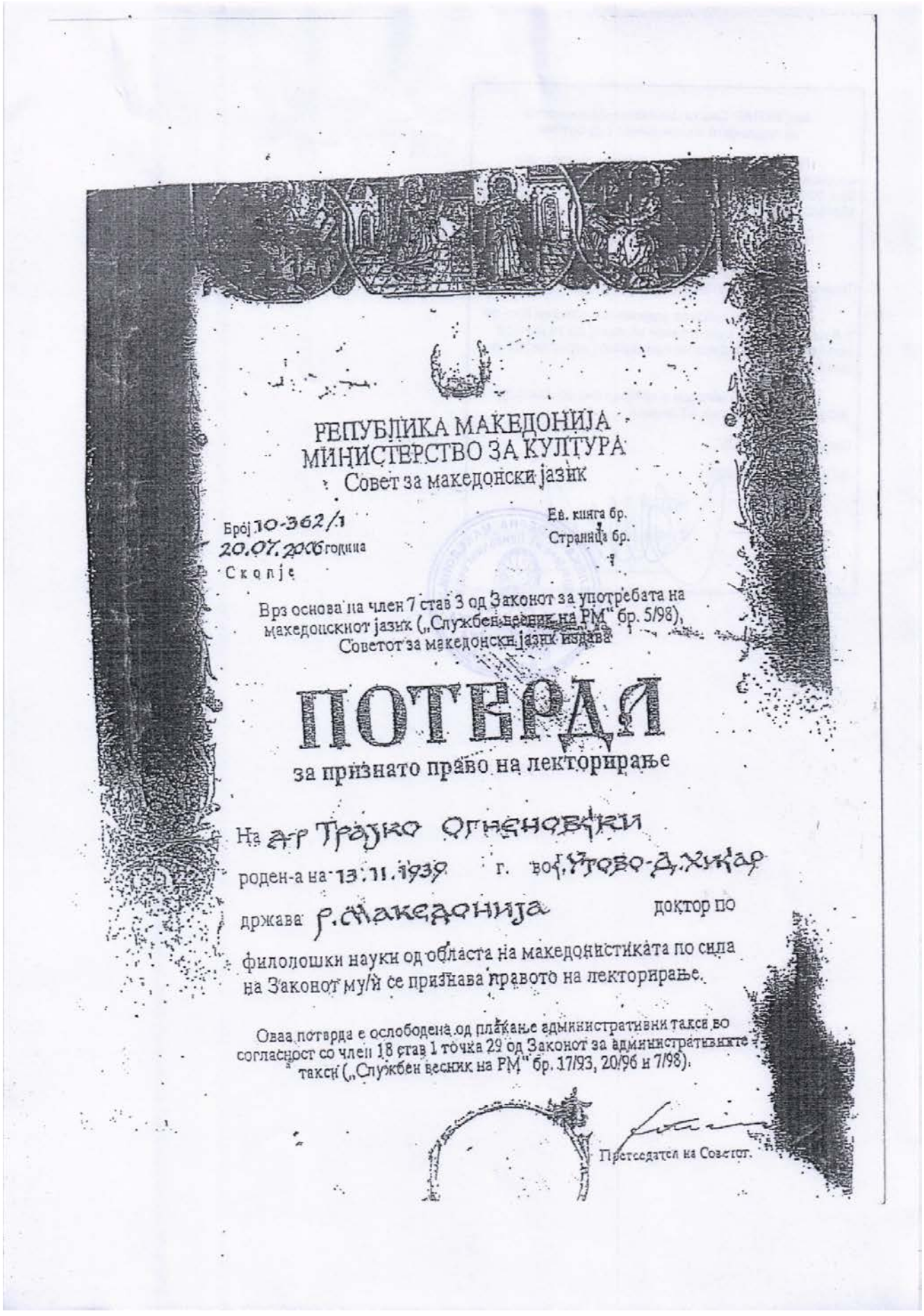
Број УЗП 5983/2025

Во Битола 06.11.2025

НОТАР

Симона Талевска

РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА
НОТАР
СИМОНА
ТАЛЕВСКА
Битола

РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
МИНИСТЕРСТВО ЗА КУЛТУРА
Совет за македонски јазик

Број 10-362/1
20.07.2006 година
Скопје

Ев. книга бр.
Страница бр. 1

Врз основа на член 7 став 3 од Законот за употребата на македонскиот јазик („Службен весник на РМ" бр. 5/98), Советот за македонски јазик издава

ПОТВРДА

за признато право на лекторирање

На д-р Трајко Огненовски

роден-а на 13.11.1939 г. во Гутово-Д.Хикар

држава Р.Македонија доктор по филолошки науки од областа на македонистиката по сила на Законот му/ѝ се признава правото на лекторирање.

Оваа потврда е ослободена од плаќање административни такси во согласност со член 18 став 1 точка 29 од Законот за административните такси („Службен весник на РМ" бр. 17/93, 20/96 и 7/98).

Претседател на Советот.

Јас, НОТАР Сашка Јанчевска Дамјановска
за подрачјето на основниот суд Битола

Потврдувам дека ова е препис на изворната исправа Потврда за признато право на лекторирање број 10-362/1 од 20,07,2006 издаден од МИНИСТЕРСТВО ЗА КУЛТУРА НА РСМ.

Напишан е со со компјутер , кој има 1 страници.

Изворната исправа ја донесе со себе Милевски Тони ул. 22-ри Април бр. 57, Битола .

Нотарската такса за заверка по тарифен број 10 т. 6 од Законот за судски такси во износ од 25 денари наплатена и поништена на примерокот кој останува за архивирање.

Нотарската награда е пресметана во износ од 100 денари и Трошоци 30 денари.

Број УЗП 7145/2025

Во Битола 06.11.2025

НОТАР

Сашка Јанчевска Дамјановска

И З Ј А В А

од проф. д-р Трајко Огненовски,

лектор, самостоен научен работник

Б и т о л а

Изјавувам дека го прегледав и јазично го уредив магистерскиот труд на Тони Милевски со наслов: „Одговорност за производот во ерата на Ковид-19: правна заштита за потрошувачите“. Лекторирањето го извршив согласно член 7 став 1 од Законот за употребата на македонскиот јазик („Сл. в. на РМ“ бр. 89/08).

Јазичната редакција (лекторирањето) на трудот) е извршена со почитување на составот и редоследот на речениците и стручната терминологија, употребена од авторот. Овој труд е со висока вредност од аспект на разбирливост и достојна примена на современиот македонски јазик. Авторот солидно се служи со современиот литературен јазик и со лексиката од научен и стручен карактер.

Изјавувам дека поседувам потврда - признато право за лекторирање (бр. 10-362/1 - 2006), издадена од Советот за македонски јазик при Р.С. Македонија.

31.10.2025г.

Б и т о л а

Л е к т о р

проф. д-р Трајко Огненовски

Самостоен научен работник • БИТОЛА • Проф. д-р. ТРАЈКО ОГНЕНОВСКИ